

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav Blízkého východu a Afriky

Diplomová práce

Bc. Karolína Lahučká

**Současné analýzy tureckého nacionalismu a jejich
teoretická východiska**

Contemporary Analysis of Turkish Nationalism and Their
Theoretical Bases

Praha 2018

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jitka Malečková, CSc.

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat doc. PhDr. Jitce Malečkové, CSc. za odborné vedení této práce a za čas a trpělivost, kterou mi během jejího vypracování věnovala.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25. 7. 2018

.....
Karolína Lahučká

Klíčová slova:

Turecko – nacionalismus – národní identita – teorie nacionalismu – soudobé dějiny

Key words:

Turkey – nationalism – national identity – theories of nationalism – contemporary history

Abstrakt:

Tato diplomová práce se zabývá teoretickými základy současných analýz tureckého nacionalismu a formování turecké identity. První část práce podává ve dvou kapitolách stručný přehled o historickém vývoji tureckého nacionalismu a jeho hlavních ideových zdrojích. Následně shrnuje vývoj teoretické debaty o nacionalismu a představuje nejvlivnější teorie konce 20. století. Hlavní část práce analyzuje příspěvky současných tureckých odborníků zabývajících se nacionalismem ve sborníku *Milliyetçilik*. Analýza se detailně zaměřuje na čtyři tematické okruhy. Cílem analýzy je ukázat, jak dnešní turečtí odborníci přistupují ke studiu tureckého nacionalismu a z jakých myšlenkových a teoretických zdrojů v současnosti vycházejí.

Abstract:

This thesis is focused on the theoretical bases of contemporary analysis of Turkish nationalism and Turkish identity. The first part of this thesis in two chapters provides a brief review of the historical development of Turkish nationalism and the main sources of its ideas, and then summarizes the evolution of theoretical debates on the nationalism and shows the most influent theories of the end of 20th century. The main part of the thesis analyzes texts of contemporary Turkish experts concerned with Turkish nationalism in the book *Milliyetçilik*. The analysis is focused in detail on four main topics. The aim of the analysis is to show how today's Turkish experts approach the study of Turkish nationalism and which thoughts and theoretical bases they work with.

Obsah:

1. Úvod.....	7
2. Základy tureckého nacionalismu	14
3. Teorie nacionalismu.....	24
4. Analýza knihy Milliyetçilik.....	34
4. 1. Sledované období	37
4. 2. Osobnosti a teoretické koncepty.....	40
4. 3. Srovnání tureckého nacionalismu.....	52
4. 4. Klíčová témata.....	57
4. 5. Shrnutí závěrů z analýzy.....	58
5. Závěr	60
6. Seznam použité literatury	63
6. 1. Pramen	63
6.2. Sekundární zdroje	63
6. 3. Internetové zdroje	65

1. Úvod

Nacionalismus, který se rozvíjel zejména v Evropě, ale postupně i v ostatních částech světa v průběhu 19. století, patří k nejzásadnějším pojmům nejen pro období utváření a případný vývoj národní identity, ale i pro dnešní uspořádání světa. V 19. století se nacionalismus pojil zejména s národním uvědoměním a bojem za samostatné národní státy, ale politicky významnější roli získal ve století následujícím – stal se významným principem uspořádání světa po první světové válce, jeho extrémní podoba hrála klíčovou úlohu v německé nacistické ideologii vedoucí ke druhé světové válce a poté výrazně napomohl k podobě postkoloniálního světa, ale svou úlohu měl také při rozpadu Sovětského svazu nebo Jugoslávie. Tento koncept však nepatří pouze k minulosti. Navzdory rostoucí globalizaci a vzniku nadnárodních struktur se ukazuje, že nacionalismus a národní cítění jsou pro společnost nadále klíčovým prvkem sebeurčení. Navíc v souvislosti s problémy, kterým společnost v současnosti čelí (teroristické útoky, migrace, ekonomické problémy), získává nacionalismus opět výrazné místo v politické rétorice téměř všech zemí.

Pro Turecko¹ byl nacionalismus významným prvkem při formování nezávislého státu po první světové válce, ale hrál ústřední roli i v jeho pozdějším vývoji. Turecká národní identita je tradičně od roku 1923 spojena s osobností Mustafy Kemala Atatürka a jeho kemalistickou ideologií, která se snažila o vznik nové „turecké“ identity založené na sekularismu, distancování se od osmanské minulosti a důrazu na příslušnost k Západu. Na základě této orientace jsou dlouhodobě formována politická rozhodnutí, ale i představy společnosti jsou tradičně opřeny o národní zájmy. Na rozdíl od řady jiných zemí je nacionalismus v Turecku dodnes součástí základních státních principů, což podporuje možnosti politické elity, jak ovlivňovat společenské postoje k zásadním tématům, navíc to otevřeně dokazuje, jak významnou roli nacionalismus dodnes v turecké politice i společnosti má. Pro pochopení současného Turecka je důležité také to, jak je tento fenomén chápán nejen politiky a širokou společností, ale také to, jak je vnímán odbornou veřejností, která se tímto tématem zabývá a která svým způsobem chápání tureckého nacionalismu společností ovlivňuje. Proto se tato práce věnuje přístupům ke

¹ Oficiální název je Turecká republika (turecky Türkiye Cumhuriyeti), zkráceně Turecko. Pozn. aut.

studiu tureckého nacionalismu z pohledu dnešních odborníků a myšlenkovým zdrojům, ze kterých tito autoři vycházejí.

Tématu nacionalismu jako světového fenoménu je dlouhodobě věnována velká pozornost nejen mezi intelektuály a politiky, ale zejména pak v akademickém světě. Studium nacionalismu mělo několik fází,² první výrazná vlna nastala po první světové válce, kdy vznikají první typologie nacionalismu. Nejzásadnějšího rozmachu dosáhlo studium nacionalismu až v 80. letech 20. století, kdy vznikly dodnes stěžejní díla na toto téma. Do tohoto období spadají klasické práce Ernesta Gellnera,³ Benedicta Andersona,⁴ Miroslava Hrocha,⁵ Erica J. Hobsbawma⁶ nebo Anthonyho D. Smithe.⁷ Vyjma posledního jmenovaného všichni přistupovali ke studiu nacionalismu jako k výsledku procesu modernizace, což byl dominantní přístup téměř po celé 20. století. V souvislosti s koncem studené války a rozpadem SSSR vzniká nová vlna studia nacionalismu, která přichází s inovativními přístupy k tomuto tématu.⁸ Toto post-klasické období, jak se někdy nazývá, je založeno na kritice klasického mainstreamového přístupu a věnuje se tématům, která jsou klasickými autory opomíjena. Téma nacionalismu začíná být nahlíženo mimo jiné v kontextu feminismu nebo post-koloniálních studií.⁹ V současnosti najdeme na některých univerzitách dokonce samostatné katedry věnující se čistě studiu nacionalismu a oblastí, které tento koncept ovlivňují, a stále se vytvářejí nové přístupy, jak na nacionalismus pohlížet. Mimo to vznikají také práce, které se věnují proměnám studia nacionalismu. Jedním z autorů, který toto téma podrobně zpracovává, je Umut Özkirimli.¹⁰ I to dokazuje, že nacionalismus je významný nejen z historického hlediska, ale i pro chápání dnešního světa a současných politických i společenských procesů.

² Otázka národního uvědomění a nacionalismu se objevuje už u některých politických myslitelů, filozofů a historiků 18. a 19. století. Například Jean-Jacques Rousseau, Karl Marx, Otto Bauer nebo Ernest Renan. Jejich práce ve své době ovlivnily vývoj nacionalismů, ale nelze je označit za skutečné studie nacionalismu. Pozdější teorie nacionalismu z nich však v mnohém vycházely.

³ GELLNER, E.: *Národy a nacionalismus*, Praha: Hříbal 1993

⁴ ANDERSON, B.: *Představy společnosti*, Praha: Karolinum 2008

⁵ HROCH, M.: *Evropská národní hnutí v 19. století. Společenské předpoklady vzniku novodobých národů*. Praha: Nakladatelství svoboda 1986

⁶ HOBBSAWM, E. J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*, Brno: CDK 2000

⁷ SMITH, A. D.: *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Basil Blackwell 1986

⁸ ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*, (2nd ed.), New York: Palgrave Macmillan 2010, s. 46

⁹ Například YUVAL-DAVIS, N.: *Gender and Nation*, Londýn: Sage 1997; CHATTERJEE, P.: *The Nations and Its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories*, Princeton: Princeton University Press 1993

¹⁰ Jednou z jeho často zmiňovaných prací je například ÖZKIRIMLI, U.: *Contemporary Debates on Nationalism. A Critical Engagement*, New York: Palgrave Macmillan 2005.

Výrazná pozornost je v akademickém světě dlouhodobě věnována i samotnému tureckému nacionalismu. První odborné práce na téma vzniku tureckého nacionalismu psali evropští orientalisté. Počátkům tureckého nacionalismu se věnoval podrobně například Uriel Heyd¹¹ nebo David Kushner.¹² Zásadní je pro studium tureckého nacionalismu také práce Jacoba M. Landaua, který dlouhodobě studoval ideologii panturkismu.¹³ Řada autorů se věnuje tureckému nacionalismu v kontextu historického vývoje Osmanské říše, respektive Turecka. Stěžejní je v tomto ohledu práce předního orientalisty Bernarda Lewise.¹⁴ Většinou je téma tureckého nacionalismu mezi akademiky studováno v kontextu politického nebo společenského vývoje,¹⁵ případně se zaměřením na myšlenky významných osobností,¹⁶ které jsou s jeho počátky nebo pozdější proměnou spojeny. Často je nacionalismus studován také jako významná součást kemalismu,¹⁷ který ovlivňuje vývoj Turecka po celou jeho moderní historii. Zatímco ve světovém kontextu akademický zájem o turecký nacionalismus roste, v českém prostředí žádnou práci většího rozsahu, která by se věnovala historii nebo ideovým základům tureckého nacionalismu nenajdeme.

Cílem této práce je ukázat, jak se současní turečtí odborníci dívají na turecký nacionalismus a přispět k poznání toho, na základě jakých teoretických východisek a myšlenkových proudů je turecký nacionalismus dnes chápán a vysvětlován. Pro lepší pochopení samotné analýzy dnešních odborníků se první kapitola práce věnuje počátkům tureckého nacionalismu a představení hlavních autorů, jejichž díla zásadně ovlivnila vznik, ale i pozdější vývoj tureckého nacionalismu. Tato kapitola se nesnaží popsat

¹¹ HEYD, U.: *Foundations of Turkish Nationalism: The Life and teachings of Ziya Gökalp*, London: Luzac&Co. 1950

¹² KUSHNER, D.: *The Rise of Turkish Nationalism, 1876-1908*. London: Cass 1977

¹³ LANDAU, J. M.: *Pan-Turkism. From Irredentism to Cooperation*, Hong Kong: Hurst&Co. 1995

¹⁴ LEWIS, B.: *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford: Oxford University Press 1968

¹⁵ Jako příklad uvádím: ZÜRCHER, E. J.: *The Unionist Factor (The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement, 1905–1926)*, Leiden: E. J. Brill 1984; ALTINAY, A. G.: *Making Citizens, Making Soldiers: Military Service, Gender and National Identity in Turkey*, disertační práce, Duke University, 2001; YILDIRIM, E.: *Türkiye’de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus – Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği*, in: *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 28, p. 73-95, Autumn II 2014; ÖZKIRIMLI, U.: *Milliyetçilik ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Istanbul: Tesev Yayınları 2008.

¹⁶ Jako příklad uvádím: GEORGEON, F.: *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876–1935)*, Istanbul: Tarih Vakfı Yurt 1986; HÜYÜGÜZEL, Ö. F.: *Hüseyin Cahit Yalçın’ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası 1984; MANGO, A.: *Atatürk*, London: John Murray 1999.

¹⁷ Tato témata spojují například: ALARANTA, T.: *Contemporary Kemalism. From Universal Secular-Humanism To Extreme Turkish Nationalism*, New York & London: Routledge 2014; CASIER, E.-JONGERDEN, J. (eds.): *Nationalisms and Politics in Turkey. Political Islam, Kemalism and the Kurdish issue*, New York: Routledge 2011

historický kontext tureckého nacionalismu ani nepodává kompletní přehled vývoje tureckých nacionálních myšlenek od počátků do současnosti, včetně všech autorů, kteří se na tomto vývoji podíleli, protože zpracování této otázky je dostupné v literatuře.¹⁸ Cílem je stručně představit hlavní milníky vzniku tureckého nacionalismu a osobnosti, které jsou pro chápání tureckého nacionalismu klíčové. Jelikož se práce věnuje teoretickým východiskům studia tureckého nacionalismu, jako druhá kapitola je vložen ještě přehled vývoje teoretických přístupů ke studiu nacionalismu, který stručně rozebírá stěžejní díla klasických teoretiků nacionalismu. První část práce si klade za cíl zejména přehledně ukázat zásadní myšlenky a pojmy tureckého nacionalismu, které se mohou objevovat v textech dnešních odborníků, a kromě představení hlavních konceptů studia nacionalismu také nastínit, zda a jak se klasičtí teoretici věnují příkladu tureckého nacionalismu. Vedle těchto autorů kapitola stručně představí i předchůdce dnešních klasiků teorie nacionalismu a okrajově se bude věnovat i mimoevropským přístupům ke studiu nacionalismu. Hlavním smyslem této části však je vytvořit kontext pro pochopení současných autorů textů o tureckém nacionalismu v druhé části práce.

Jádrem diplomové práce je pak samotná analýza názorů současných odborníků na turecký nacionalismus. Pramenem této analýzy je kniha *Milliyetçilik* [Nacionalismus],¹⁹ která shrnuje pohledy současných předních odborníků na turecký nacionalismus. Cílem této části práce je ukázat, jaká témata jsou v kontextu tureckého nacionalismu pro dnešní autory klíčová, z jakých myšlenkových a teoretických zdrojů vycházejí, zda současné odborné analýzy čerpají z evropských teoretiků, nebo se primárně odkazují na vlastní minulost a turecké osobnosti. Dále se tato diplomová práce snaží představit, jak je dnes turecký nacionalismus vnímán ve srovnání s jinými nacionalismy, zda ho dnešní akademici řadí například k evropským nebo více k postkoloniálním typům nacionalismu. Nejprve kapitola celkově charakterizuje analyzovanou knihu, autory příspěvků a tematické zaměření. Následně se práce podrobněji věnuje několika oblastem, které z analýzy vyplývají jako pro dnešní odborníky stěžejní. Těmi jsou sledované období, kterému se autoři ve svých příspěvcích věnují, zásadní osobnosti a teoretické koncepty, o které se dnešní odborníci při studiu

¹⁸ Z poslední doby jako příklad uvádím práci UZER, U.: *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*, Salt Lake City: The University of Utah Press 2016, která se detailně věnuje proměně myšlenek tureckého nacionalismu, včetně přehledu hlavních myslitelů každého období.

¹⁹ BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Cilt 4): Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim 2008

tureckého nacionalismu opírají, význam komparace tureckého nacionalismu s jinými a klíčová témata, jimž je v prameni věnována největší pozornost. Každé části je věnována samostatná podkapitola. Každá oblast se snaží sledovat shodné rysy napříč příspěvky autorů, ale zároveň i ukázat některá specifika nebo rozpory. V závěru práce jsou na základě provedené analýzy shrnuty pohledy současných tureckých odborníků na turecký nacionalismus a problematika myšlenkových zdrojů tureckého nacionalismu, která z celé práce vyplývá. Cílem práce není ukázat, jaký skutečně je dnešní nacionalismus v Turecku, ani hodnotit, jaké myšlenkové zdroje byly v průběhu vývoje tureckého nacionalismu klíčové, ale představit, jak se na tuto problematiku dívá dnešní turecká akademická sféra. Pohledy odborné veřejnosti mohou výrazně ovlivňovat veřejné mínění i politická rozhodnutí. Analýza těchto oblastí je v souvislosti s tureckým nacionalismem využívána častěji, ale akademická sféra je v tomto ohledu často opomíjena, proto se tato práce omezuje jen na myšlenky akademiků.

V této práci jsem využívala sekundární literaturu, která se zabývá historickým vývojem tureckého nacionalismu a životem jeho hlavních myslitelů. V dnešní době máme na toto téma k dispozici řadu publikací, které se problematice podrobně věnují. Pro historický kontext vývoje vychází práce zejména z nedávné monografie U. Uzera *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*.²⁰ Samotný rozbor klíčových myšlenek zpracovávám převážně na základě anglických překladů klíčových děl tehdejších myslitelů – Ziyi Gökalpa²¹ a Yusufa Akçury.²² K tématu vývoje teoretických debat o nacionalismus slouží jako hlavní zdroj práce U. Özkırımlıho *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*,²³ která se detailně věnuje jednotlivým přístupům ke studiu nacionalismu, jejich hlavním autorům a kritikám jejich myšlenek. V českém měřítku je v tomto ohledu přínosný ještě sborník Miroslava Hrocha,²⁴ který předkládá vybrané příspěvky 25 teoretiků nacionalismu od konce 19. století do počátku 21. století.

²⁰ UZER, U.: *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*, Salt Lake City: The University of Utah Press 2016

²¹ GÖKALP, Z.: *The Principles of Turkism (translated from Turkish by R. Devereux)*, Leiden: E. J. Brill 1968

²² AKÇURA, Y.: *Üç Tarz-ı Siyaset* (Three Policies, přeložena z turečtiny D. Thomasem) Dostupné na <http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/paksoy-2/cam9.html>

²³ ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*, (2nd ed.), New York: Palgrave Macmillan 2010

²⁴ HROCH, M. (ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*, Praha: SLON 2003

Zatímco první část práce je většinou vytvořena na základě sekundární literatury, druhá část je založena na analýze pramene, kterým je tisícistránková publikace *Milliyetçilik*²⁵ [Nacionalismus]. Tato kniha je čtvrtým dílem devítidílné série s názvem *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* [Politické myšlení v moderním Turecku]²⁶ zabývající se hlavními myšlenkovými proudy moderního Turecka. Editory knihy jsou Tanıl Bora a Murat Gültekingil. Autory jednotlivých příspěvků jsou převážně turečtí akademici působící na tureckých, nebo v několika případech zahraničních, univerzitách. Kniha se snaží v 41 kapitolách ukázat co nejkomplexnější pohled na turecký nacionalismus, který je v Turecku vnímán jako základní princip státu s pozitivní konotací, a proto je na něj kladen odlišný důraz než v jiných zemích.²⁷ Společnou otázkou knihy je podle editora, zda má turecký nacionalismus nějaký ucelený programový obsah a jak ovlivňují teoretické nedostatky v ideologii sílu tureckého nacionalismu v praxi.²⁸ Veškeré ideologické analýzy se autoři snaží zasadit do historického kontextu, který ovlivňoval proměnu chápání určitých pojmů a myšlenek. Autoři zastávají názor, že pro plné pochopení tureckého nacionalismu je potřeba sledovat všechny nacionalistické proudy, které se na území Turecka objevují, a věnují prostor i etnicko-náboženským aspektům.²⁹ Kniha je určena širší, zejména turecké, veřejnosti s hlubším zájmem o nacionalismus a pochopení národní identity. Snaží se o prohloubení chápání tureckého nacionalismu nad rámec rozšířeného pojetí tohoto tématu v současnosti. Kniha se snaží představit, z jaké myšlenkové tradice turecký nacionalismus vychází, čím byl ovlivňován, v čem se přístupy k nacionalismu jednotlivých politických proudů rozcházejí, a také to, jak se na nacionalismus jednotlivé politické diskurzy dívají. Pro dokreslení obrazu o tureckém nacionalismu jsou do knihy přidány i medailonky představující myslitele, kteří se významně podíleli na formování tureckého nacionalismu. Tuto knihu jsem zvolila jako pramen, protože je shrnutím současných odborných pohledů na turecký nacionalismus a ukazuje tak souhrnně myšlenky a zdroje, ze kterých dnešní turečtí akademici při studiu tohoto tématu vycházejí.

Metodologicky využívá první část práce pro popis historického vývoje myšlenek tureckého nacionalismu a odborné debaty o nacionalismu metody historických věd.

²⁵ BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Cilt 4): Milliyetçilik*, Istanbul: İletişim 2008

²⁶ Výtisk, ze kterého tato práce čerpá, je 4. vydání z roku 2009. V roce 2017 vyšla kniha znovu.

²⁷ BORA, T.: *Sunuş*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 15–16

²⁸ Tamtéž, s. 16–17

²⁹ Tamtéž, s. 22

Druhá kapitola navíc slouží jako hlavní teoretický rámec, který ukazuje odlišnost vnímání pojmů jako národ a nacionalismus. Celá analýza pramene je následně rozdělena do čtyř tematických podkapitol, kde se převážně kvalitativní analýzou obsahu³⁰ jednotlivých příspěvků snažím ukázat, jaký je přístup dnešních akademiků ke studiu tureckého nacionalismu a čím mohou být při formování svých myšlenek ovlivněni. Snažím se zjistit, zda se v přístupech autorů nachází nějaké pojítka, nebo v čem se naopak autoři mezi sebou výrazně liší. V menší míře se inspiroji také kvantitativními metodami analýzy obsahu, jelikož pomohou lépe vysvětlit míru pozornosti, kterou dnešní akademici věnují konkrétním tématům nebo teoretickým směrům. Práce se zaměřuje zejména na to, jak autoři využívají teoretické koncepty studia nacionalismu, nakolik jsou autoři ovlivněni západním pohledem na turecký nacionalismus a nakolik naopak čerpají z tureckého prostředí. V menším rozsahu se analýza snaží ukázat, zda se autoři věnují v kontextu tureckého nacionalismu novým tématům, nebo zda pokračují v tradičním přístupu zaměřeném na období budování národa. Závěry práce vycházejí z induktivní metody zaměřené na kategorie odpovídající definovaným otázkám. Práce neukazuje úplnou analýzu myšlenek dnešních odborníků, ale snaží se přispět k pochopení přístupu ke studiu tureckého nacionalismu mezi dnešními, převážně tureckými, akademiky, který vyplývá z příspěvků obsažených v analyzovaném sborníku.

Práce je v podstatě rozdělena na dvě části. První část je složena ze dvou kapitol. První z nich představuje historický vznik tureckého nacionalismu a stěžejních idejí, které se v tureckém nacionalismu dlouhodobě promítají. Druhá se následně snaží představit problematiku přístupu ke studiu nacionalismu a stěžejní práce, které i dnes ovlivňují odbornou debatu o nacionalismu jako obecném fenoménu, ale i jeho konkrétních forem v jednotlivých státech nebo regionech. Tato část slouží jako historicko-teoretický kontext pro lepší orientaci v hlavním tématu celé práce, kterému je věnována druhá část práce analyzující hlavní pramen. Tato analýza postupně odpovídá na otázky: na co se dnešní odborníci při studiu nacionalismu soustřeďují, jaké teoretické koncepty a myšlenkové zdroje ke studiu využívají a s čím turecký nacionalismus srovnávají. V závěru práce jsou shrnuty výsledky analýzy a obecná problematika studia tureckého nacionalismu, která z celé práce vyplývá.

³⁰ Metody pro kvalitativní analýzu obsahu podrobně popisuje například: MAYRING, P.: *Qualitative Content Analysis. Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*. Klagenfurt: 2014. K dispozici na: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-395173>

2. Základy tureckého nacionalismu

Turecký nacionalismus začal vznikat na konci 19. století, ale naplno se jeho myšlenky rozvinuly až v prvních desetiletích 20. století. Za hlavní faktory, které zrození tureckého nacionalismu ovlivnily, se nejčastěji považují politický vývoj v Osmanské říši, změna pohledu na studium historie a rozsáhlá emigrace intelektuálů z Ruska. Osmanská říše se od druhé poloviny 19. století musela potýkat s rostoucím vlivem národně-osvobozeneckých hnutí ve svých provinciích, což definitivně zničilo snahy o prosazení myšlenek pan-osmanismu i pan-islamismu a ukázalo linii pan-turkismu jako jedinou možnou cestu pro budoucí vývoj. S tím souvisela i proměna přístupu k historii mezi evropskými orientalisty, kteří se začali věnovat předislámským a předosmanským dějinám Turků, což ovlivnilo osmanské intelektuály a podpořilo představy turecké národní identity ve srovnání s nacionalismy jiných národů v Osmanské říši. Vlna turecké vzdělané migrace z Ruska nakonec pomohla myšlenky tureckého nacionalismu zformulovat a později také politicky uplatnit.³¹ Turecký nacionalismus byl od počátku formulován s cílem zajistit jednotu země, což ovlivnilo ideu turectví i v pozdějších letech. Turecký nacionalismus je dodnes více zaměřen na stát než na lid.³²

Počáteční fáze tureckého nacionalismu měla převážně jazykový charakter. V této době se mezi osmanskou elitu dostávají evropské práce o tureckém jazyce³³ a starodávných dějinách Turků,³⁴ které do značné míry ovlivňují členy mladoosmanského hnutí,³⁵ mezi které patřil například Ali Suavi, jenž zdůrazňoval Turky jako základ Osmanské říše, a Namık Kemal, který výrazně zpopularizoval pojmy „vlast“,³⁶ „svoboda“ a „Turek“.³⁷ Mladoosmanci byli zbožní muslimové a osmanští patrioti, kteří kritizovali vládu za to, že se snažila imitovat Evropu bez ohledu na osmanskou tradici a islámské hodnoty. Jejich cílem bylo vytvořit liberální režim, jehož občané budou loajální

³¹ UZER, U.: *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*, Salt Lake City: The University of Utah Press 2016, s. 2–3

³² KADIOĞLU, A.: *The Twin Motives of Turkish Nationalism*, in: KADIOĞLU, A., KEYMAN, E. F. (eds.): *Symbiotic Antagonisms. Competing Nationalisms in Turkey*, Salt Lake City: The University of Utah Press 2011, s. 35

³³ Jednou z prvních byla práce A. L. Davidse – *A Grammar of the Turkish Language* z roku 1832.

³⁴ Významná byla například práce L. Cahuna – *Introduction à l'histoire de l'Asie* z roku 1896.

³⁵ Mladoosmanci – významné reformně opoziční hnutí, které vzniklo v polovině 19. století v reakci na tanzimátské reformy, které podle nich nebyly dostatečné a neodpovídaly potřebám osmanské společnosti. Vrcholem jejich snah byl vznik Ústavy v roce 1876. Toto hnutí nemělo jednotnou ideologii, ale nejvýrazněji převládaly myšlenky osmanismu.

³⁶ Jeho nejznámější prací na toto téma je hra *Vatan yahut Silistre* [Vlast neboli Silistre].

³⁷ UZER, U.: cit. d., s. 21

Osmané.³⁸ Nicméně v jejich představě pan-osmanismu měli Turci vedoucí úlohu. Za symbolický vrchol tohoto období můžeme považovat vyhlášení Ústavy z roku 1876, kde se turečtina (nikoliv osmanština) stala úředním jazykem říše.³⁹ Za první projev tureckého nacionalismu na politické úrovni můžeme označit báseň M. E. Yurdakula, slavnou pro svůj úvod „*Jsem Turek, má víra a rasa jsou impozantní.*“⁴⁰ Jeho básně z období před a během první světové války, které vyšly v roce 1918 ve sbírce nazvané *Turana doğru* [K Turánu], podporovaly v čtenářích patriotismus a hrdost na svou rasu, což posilovalo myšlenky pan-turkismu.⁴¹ Tím turecký nacionalismus přešel do další fáze, kdy se začala propojovat jazykově-kulturní rovina s politickou. Toto období je nejčastěji spojováno s opozičním mladotureckým hnutím,⁴² které bylo dominantní až do vzniku Turecké republiky v roce 1923. V jazykové rovině jsou pro toto období nejvýznamnější opatření z let 1913–1914, kdy se turečtina stala jediným jazykem při studiu střední školy a povinným předmětem na školách „nemuslimů“, což dokazuje také rostoucí snahy o turkifikaci společnosti pod mladoosmanskou vládou.⁴³ Až do konce Osmanské říše se však překrývaly myšlenky pan-osmanismu, pan-islamismu a pan-turkismu, což vývoj turecké národní identity značně ovlivnilo.

Prvním významným myslitelem tureckého nacionalismu byl Ahmed Ağaoğlu (1869–1939), který patřil ke generaci vzdělaných migrantů do Osmanské říše, jež se významně podílela na podobě tureckého nacionalismu moderního Turecka. Ağaoğlu se narodil v Ázerbájdžánu, ale jeho rodina pocházela z východního Turecka. Studoval v Moskvě a Paříži, kde se dostal mezi intelektuály věnující se nacionalismu a po mladoturecké revoluci v roce 1908 se přesunul do Istanbulu, kde se podílel na založení nacionalistických organizací *Türk Yurdu* [Turecká vlast] a *Türk Ocağı* [Turecké

³⁸BOZDAĞLIOĞLU, Y.: *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity. A Constructivist Approach*, New York & London: Routledge 2003, s. 40–1

³⁹UZER, U.: cit. d., s. 22

⁴⁰Originální znění: „*Ben bir Türk'üm; dinim, cinsim uludur*“, báseň *Cenge Giderken* z roku 1897 [15. 7. 2018]; dostupná na < <http://www.siirleri.org/siir/2060/Cenge+Giderken.html> > Všechny překlady tureckých textů v práci KL.

⁴¹LANDAU, J. M.: *Pan-Turkism. From Irredentism to Cooperation*, Hong Kong: Hurst&Co. 1995, s. 32–3

⁴²Toto opoziční hnutí proti vládě Abdülhamida II. vzniklo mezi studenty práv, medicíny a vojenské akademie a v mnohém navazovalo na mladoosmanské hnutí. Jejich základní organizací byl *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, část hnutí, která odešla do Francie, byla známá jako Jeunes Turcs, proto se jim říká Mladoturci. Jejich opoziční snahy vyvrcholily revolucí v roce 1908, čímž začalo druhé konstituční období Osmanské říše. Mladoturci byli vládnoucí silou Osmanské říše až do konce první světové války 1918. Jejich odkaz však přetval i v moderním Turecku, první tři prezidenti Turecké republiky byli členy *İttihat ve Terakki Cemiyeti*. Detailněji BOZDAĞLIOĞLU, Y.: cit. d., s. 42–3.

⁴³CAGAPTAY, S.: *Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey. Who is a Turk?*, London&New York: Routledge 2006, s. 8

ohniště].⁴⁴ Jeho článek *Türk Alemi* [Turecký svět] z roku 1911 kritizoval turecký svět od Balkánu po Čínu za jeho nedostatečné národní uvědomění a historickou ochotu zapomínat na svou národnost. V tomto směru zdůrazňoval roli literatury a vzdělávání pro nacionalismus.⁴⁵ Ve svých článcích se snažil ukázat slučitelnost turkismu a islámu a jako důvod zpátečnictví Osmanské říše označoval absenci národní suverenity, kterou ve východním světě způsobil západní kolonialismus. Národní suverenita pro něj byla zásadním nástrojem pro dosažení pokroku a modernity. Jeho nacionalismus se snažil spojit islamismus s westernizací.⁴⁶

Nejvýznamnějšími postavami tureckého nacionalismu z počátku 20. století jsou nepochybně Yusuf Akçura a Ziya Gökalp, kteří se zasadili o pomyslné vítězství tureckého nacionalismu nad ideologiemi multikulturního pan-osmanismu a pan-islamismu mezi intelektuály a později v celé společnosti. Ačkoliv se v některých ohledech názorově rozcházely, jejich práce můžeme považovat za klíčové pro přechod tureckého nacionalismu do republikánského období samostatného Turecka. Yusuf Akçura (1876–1935) se narodil poblíž Kazaně do bohaté rodiny, ale po smrti otce se rodina dostala do problémů a Yusuf se s matkou přestěhoval do Istanbulu. Kvůli zapojení do opozičního mladotureckého hnutí byl vyloučen ze studia *Harbiye Mektebi*⁴⁷ a poslán do Libye, odkud utekl do Paříže, kde vystudoval prestižní univerzitu École Libre de Sciences Politiques, na které působila řada francouzských nacionalistů, kteří značně ovlivnili jeho pozdější práce. V této době ještě věřil v možnost prosazení osmanské národní identity, za předpokladu, že se Osmanská říše stane federací.⁴⁸ Po studiích se vrátil zpět do svého rodiště v Rusku, kde v roce 1904 napsal svou nejznámější práci *Üç Tarz-ı Siyaset* [Tři styly politiky], ve které již Turky vyzývá, aby zapomněli na osmanskou identitu a přijali politiku tureckého nacionalismu. V té době však byly tyto teze příliš revoluční a nesetkaly se s výraznou podporou v osmanské společnosti.⁴⁹ Mezi lety 1906–1907 seděl v parlamentu ruské dумы, ale po mladoturecké revoluci v roce 1908 se vrátil do Istanbulu, kde byl jedním ze zakladatelů *Türk Ocağı*. Následně se zapojil do války za

⁴⁴ UZER, U.: cit. d., s. 45–6

⁴⁵ UZER, U.: cit. d., s. 46-7

⁴⁶ KADIOĞLU, A., cit. d., s. 38

⁴⁷ Významná osmanská vojenská škola v Istanbulu, kterou absolvovala většina předních osmanských osobností. Mimo jiné i pozdější prezident Mustafa Kemal.

⁴⁸ UZER, U.: cit. d., s. 56

⁴⁹ AKÇURA, Y.: *Üç Tarz-ı Siyaset* (Three Policies, přeložena z turečtiny D. Thomasem). About the Life of Yusuf Akcura. [18. 7. 2018] Dostupné na < http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/paksoy-2/cam9.html >

nezávislost a v novém Turecku byl mezi roky 1923 a 1935 členem parlamentu, prezidentem Turecké historické společnosti, kde se podílel na novém pojetí historie v kemalistickém Turecku, a patřil k předním intelektuálům a blízkým spolupracovníkům Mustafy Kemala Atatürka.⁵⁰

Text *Üç Tarz-ı Siyaset* pojednává o třech politických ideologiích, které nabízejí řešení problémů Osmanské říše – vznik osmanského národa asimilací všech národů Osmanské říše – pan-osmanismus, sjednocení muslimů za využití chalífátu – pan-islamismus, a vznik tureckého nacionalismu založeného na etniku – pan-turkismus.⁵¹ Cílem osmanismu mělo být vytvoření státu společného pro muslimy i nemuslimy v podobném stylu, jako jsou Spojené státy americké. Tento druh nacionalismu nemá základ v náboženství nebo etnicitě, ale vychází z ideálů francouzské revoluce – bratrství, svobody, rovnosti a bezpečnosti. Tato představa však byla po napoleonských válkách překonána nacionalismem německého typu, založeném na etnicitě. Osmanští intelektuálové zjistili, že aplikovat francouzský nacionalismus na východě a snažit se vybudovat nově osmanský národ byla iluze, od které je nutno upustit.⁵² Po neúspěchu pan-osmanismu se dostala do popředí idea islamismu založená na snaze spojit alespoň muslimské obyvatelstvo říše, a později i světa. Tento přístup však podle Akçury vedl jen k prohloubení rozdělenosti osmanské společnosti, nárůstu nepokojů a nenávisti a k návratu teokratického stylu vlády včetně zničení všech reformních výdobytků Tanzimátu.⁵³ Poslední ideou, která se dostala do popředí tak byl turecký nacionalismus⁵⁴ založený na etnicitě, který byl výrazně ovlivněn rostoucí spoluprací Osmanské říše s Německem.⁵⁵ Pro zachování Osmanské říše v existující podobě by byla nejužitečnější ideologie pan-osmanismu, neboť idea pan-turkismu i islamismu vylučuje z národní identity část společnosti a říši tak potenciálně oslabuje. Nicméně pravděpodobnost, že by se podařilo v dané době ještě sjednotit a asimilovat všechny národy do jedné osmanské identity je podle autora minimální, navíc by se tento přístup nesetkal s podporou ani v mezinárodním prostředí. Idea pan-islamismu není nereálná, ale má řadu překážek.

⁵⁰ UZER, U.: cit. d., s. 57

⁵¹ AKÇURA, Y.: *Üç Tarz-ı Siyaset* (Three Policies). [18. 7. 2018] Dostupné na http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/paksoy-2/cam9.html >

⁵² AKÇURA, Y.: cit. d. Part I. [18. 7. 2018] Dostupné na

http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/paksoy-2/cam9.html >

⁵³ Zrušení náboženských i politických svobod, konec konstituční vlády evropského stylu.

⁵⁴ V tomto kontextu myšleno spíše turkický nacionalismus, který přesahoval hranice Osmanské říše a měl spojovat všechny turkické národy.

⁵⁵ AKÇURA, Y.: cit. d. Part I.

Muslimská identita je sice silná, ale islám není sám o sobě jednotný, navíc řada muslimských zemí byla v té době pod vlivem křesťanských států, které byly proti myšlence pan-islamismu. Islámská identita se navíc v době rostoucích národních hnutí oslabila. Na závěr autor ukazuje aplikovatelnost pan-turkismu. Vidí zde možnost asimilace některých menšin Osmanské říše, další výhodou je spojení s dalšími turkickými národy Asie a východní Evropy, kteří patří ke stejnému etniku, jazykové skupině a většinově i náboženství, což umožňuje vytvořit větší národní politickou jednotku, ve které Turci Osmanské říše mohou hrát hlavní úlohu. Hlavním problémem je vznik štěpení mezi muslimy Osmanské říše, dalším je, že většina Turků zapomněla na svou minulost a vědomí svého turkictví. Zásadním nástrojem pro pan-turkickou identitu tak je pro autora islám jako převažující náboženství turkických národů. Jediným vnějším nepřitelem pan-turkismu je Rusko, proti kterému však tuto ideu podpoří většina křesťanských zemí. Závěrem Akçura kritizuje noviny *Türk*, ve kterých text publikoval, za to, že pod obranou turectví myslí jen osmanské Turky, a ukazuje, že je potřeba se rozhodnout, zda je pro Osmanskou říši výhodnější idea pan-islamismu, nebo pan-turkismu.⁵⁶ Akçurův přístup k ideologii pan-turkismu tak můžeme označit za čistě praktický, cílem je najít ideologii nejlepší pro zachování říše, ačkoliv je z textu evidentní jeho podpora pan-turkismu. Zásadní je pro něj také přístup k náboženství jako k pouhému nástroji na podporu národní jednoty, což podporovalo sekulární myšlenky v kemalistickém Turecku. Akçura vnímá nacionalismus jako lidskou pospolitost se společnými etnickými a jazykovými kořeny a společným sociálním vědomím.⁵⁷

Ziya Gökalp (1876–1924) se narodil v Diyarbakıru na jihovýchodě dnešního Turecka, kde převažovalo neturecké (převážně kurdské a arménské) obyvatelstvo. Proto se často objevují názory, že byl nejvýznamnější myslitel tureckého nacionalismu Kurd, ale on sám to vždy popíral. Možná i z toho důvodu podporoval národnost založenou na vzdělání a pocitech místo významu rasy a etnického původu.⁵⁸ Jeho otec mu od dětství vštěpoval myšlenky svobody a patriotismu. Chtěl, aby se mu dostalo západního vzdělání, ale na druhou stranu kladl důraz na znalost islámu. Po smrti otce Gökalp musel zůstat na studiích v Diyarbakıru, nicméně se věnoval studiu francouzštiny a jeho strýc mu k tomu

⁵⁶ AKÇURA, Y.: cit. d. Part II. [18. 7. 2018] Dostupné na http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/paksoy-2/cam9.html >

⁵⁷ UZER, U.: cit. d., s. 60

⁵⁸ HEYD, U.: *Foundations of Turkish Nationalism: The Life and teachings of Ziya Gökalp*, London: Luzac&Co. 1950, s. 21

doplnil vzdělání v arabštině, perštině a islámské filozofii.⁵⁹ V době jeho dětství pobývali v Diyarbakiru ve vyhnanství osmanští reformní intelektuálové jako Namık Kemal nebo Ahmed Midhat, jejichž texty seznámily Gökalfa s nacionalistickými myšlenkami z Evropy a dostaly ho do kontaktu s tureckým ilegálním hnutím,⁶⁰ ze kterého se později stal slavný *İttihat ve Terakki Cemiyeti* [Výbor jednoty a pokroku], který dominoval posledním letům Osmanské říše. Díky těmto kontaktům se také Gökalpův zájem definitivně obrátil k politice a studiu sociologie.⁶¹ Rodinné rozpory ohledně jeho budoucnosti vedly Gökalfa až k pokusu o sebevraždu. Tento motiv se později objevuje i v jeho díle, například v nejznámější básnické sbírce *Kızıl Elma* [Červené jablko], ale i v jeho sociologických pracích, kde se inspiroval v knize Émila Durkheima,⁶² jehož díla se stala Gökalповou celoživotní inspirací.⁶³ Roku 1896 se mu podařilo odejít na studia do Istanbulu, kde se věnoval přírodním vědám, ale zároveň byl zapojen do revolučního hnutí, které ho přivedlo na představu revoluce, jež by neměla vést ke kopírování západní demokracie, ale měla by vytvořit režim v harmonii s národním duchem a sociální strukturou. Na základě těchto myšlenek Gökalp začal studovat psychologii a sociologii tureckého národa, ze kterých vytvořil základy turkismu nutné pro vznik moderního národního státu.⁶⁴ Kvůli svému zapojení v revolučním hnutí byl nejprve vyloučen ze školy, uvězněn a následně poslán zpět do Diyarbakiru, kde se věnoval francouzské filozofii, sociologii a psychologii. Do veřejného života se svými příspěvky zapojil až po mladoturecké revoluci, kdy se k moci dostalo revoluční hnutí, čímž nastalo hlavní období jeho života. Odmítl politické zapojení ve vládě, protože jeho hlavním životním cílem bylo vzdělat národ v nacionalistických myšlenkách, a tak mu mladoturecké organizace umožnily přednášet filozofii a sociologii. Z Gökalfa se stal hlavní intelektuál hnutí a jedna z nejvlivnějších osobností veřejného života té doby. Byl členem řady nacionalistických organizací a intenzivně se věnoval publikační práci na téma turectví, které začalo před první světovou válkou mezi intelektuály rezonovat. V roce 1918 na

⁵⁹ HEYD, U.: cit. d., s. 22-3

⁶⁰ Největší vliv měl v tomto období na Gökalfa Abdullah Cevdet (1869–1932) – osmanský intelektuál a lékař, významný mladoturecký ideolog a jeden ze zakladatelů Strany jednoty a pokroku

⁶¹ HEYD, U.: cit. d., s. 24

⁶² Durkheimova kniha *Sebevražda* byla průlomové dílo, které poprvé rozebíralo fenomén sebevraždy ze sociologického hlediska.

⁶³ Émile Durkheim (1858–1917) byl významný francouzský sociolog. Pro tuto práci je zásadní jeho pojetí národnosti, kterou definuje jako touhu skupiny na základě etnických nebo historických důvodů žít pod stejnými zákony a vytvořit jeden stát. Patriotismus je pro něj pak soubor pocitů a idejí, které poutají jednotlivce k určitému státu. ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*, (2nd ed.), New York: Palgrave Macmillan 2010, s. 72

⁶⁴ HEYD, U.: cit. d., s. 27

rozdíl od jiných mladoturků neuprchl ze země, byl zadržen britskou armádou a poslán do vyhnanství na Maltu, odkud se směl vrátit do Turecka až v roce 1921, kdy začali Turci vítězit v osvobozené válce. Začal se intenzivně věnovat publikační práci, psal týdeník *Küçük Mecmua* [Malá revue], ve kterém podporoval boj a politiku Mustafy Kemala, což mu získalo popularitu a přestěhoval se do Ankary, kde se aktivně zapojil do politické podpory Mustafy Kemala a jeho strany. Tehdy napsal pro turecký nacionalismus nejzásadnější práci – *Türkçülüğün Esasları* [Principy turectví], která shrnuje jeho učení. V té době se už potýkal se zdravotními problémy a zemřel 25. října 1924. Jeho pohřeb se stal národní událostí. Dodnes je ve společnosti vnímán jako myšlenkový otec tureckého nacionalismu.⁶⁵ Můžeme ho považovat za hlavního ideologa počátku 20. století, jelikož z jeho myšlenek vycházeli jak mladoturci, tak kemalisté.

Gökalpův koncept turectví není založen na etnicitě, ale na kultuře, náboženství a sebeurčení. Turkem mohou být všichni, kdo se rozhodnou jimi být. Národ je podle něj výsledkem sdílení vzdělání, kultury a cítění založeném na prvcích jako jazyk, náboženství nebo morální hodnoty společnosti.⁶⁶ Jeho představa byla založená na nacionalizaci všech složek života – ekonomiky, politiky, jazyka nebo etiky, což souhrnně rozvedl v knize *Türkçülüğün Esasları*. V otázce jazyka podporoval myšlenky jazykové revoluce, aby vznikla kodifikovaná turečtina, jež by nahradila osmanštinu plnou arabských a perských výpůjček, která je pro život běžného Turka nepoužitelná. Ale na druhou stranu kritizoval zastánce plné purifikace turečtiny, protože pro národní jazyk není důležitý původ slova, ale jeho význam pro národní společnost, který mají i slova přejatá z jiných jazyků.⁶⁷ Zároveň navrhl principy, jak postupovat při formování moderní turečtiny (postup při vytváření nových slov, možnosti výpůjček z jiných jazyků, jednoznačnost významů slov apod.). S jazykem souvisí u Gökalpa také otázka estetiky, kterou spojuje s literaturou. Národní literatura by měla spojovat lidovou tradici s evropským literárním stylem, jelikož literatura musí být směřována k lidu a musí směřovat na Západ. Ze západní tradice by se měla nejprve inspirovat řeckou klasickou literaturou, která spolu s tureckou lidovou tradicí vytvoří heroická díla, která jsou pro národní cítění důležitá.⁶⁸ Stejný vztah mezi lidovou tvorbou a západním stylem ukazuje v otázce hudby, u dalších druhů umění klade

⁶⁵ Tamtéž, s. 37–9

⁶⁶ UZER, U.: cit. d., s. 75

⁶⁷ GÖKALP, Z.: *The Principles of Turkism (translated from Turkish by R. Devereux)*, Leiden: E. J. Brill 1968, s. 77

⁶⁸ Tamtéž, s. 97

důraz na vytvoření národních uměleckých sbírek jako hlavního národního dědictví a na podporu obnovy tradičních řemesel, za pomoci evropských technologií. Turecká morálka se od starodávných časů, ze kterých celá kapitola o morálce vychází, vyznačuje vysokou dávkou patriotismu, ve kterém se klade větší důraz na národní kulturu než na samotnou zemi (zemi lze ztratit, ale vlastní kulturu ne).⁶⁹ Tento prvek morálky je pro autora nejdůležitějším pro existenci národa, a tedy i pro turkismus. Kromě toho autor klade důraz na mírumilovnost turkických kmenů, význam rovnosti v tradiční společnosti, dále ukazuje, že starověké turecké kmeny lze považovat za nejdemokratičtější a nejvíc feministické⁷⁰ společnosti světa.⁷¹ Dalšími zásadními prvky morálky by pro Turky měla být čest, národní solidarita a úcta k rodině. Moderní turecký národ by se měl inspirovat zapomenutými morálními principy svých předků. Turectví v oblasti práva má za cíl vytvořit Turecko s moderním právním systémem, jaký je běžný u moderních národů v Evropě, což obsahuje odstranění všech zbytků teokracie nebo klerikalismu, protože moderní státy jsou založeny na autoritě národa a vůli lidu. Vedle toho klade Gökalp důraz na moderní systém rodiny, založený na rovnosti mužů a žen v otázce manželství, dědictví, ale i občanských a politických práv.⁷² Pro Gökalpa byla zásadní i otázka náboženství. Všechny náboženské texty měly být přístupné v turečtině, stejně jako modlitby, jelikož lid nemůže plně pochopit náboženství, pokud mu sám nerozumí. Navíc poukazuje na význam hymnů a rituální tradice, které existují v turečtině a jsou pro dnešní národní spojení s náboženstvím důležité.⁷³ Tradiční turecká ekonomika byla založena na pastevectví a obchodování, což by měl být základ i pro tureckou národní ekonomiku, nicméně pro moderní národ je potřeba i jistá forma industrializace. Gökalp zároveň zdůrazňuje, že turectví není blízký západní individualismus, jelikož si zakládá na rovnosti a solidaritě, ale zároveň je vzdálený komunismu, protože je pro něj zásadní svoboda a nezávislost.⁷⁴ Nicméně autor podporuje jistou formu socialismu, kde existuje soukromé vlastnictví, které však funguje v kontextu sociální solidarity a podporuje vznik společného kapitálu, který slouží dobru celé společnosti (budování škol pro chudé, vznik divadel a muzeí nebo elektrifikace země). Cílem tohoto přístupu je tedy omezit kumulaci individuálního bohatství a podpořit růst národního bohatství, aniž by bylo zakázáno

⁶⁹ Tamtéž, s. 103

⁷⁰ Feminismus v tomto smyslu znamenal demokratický a rovný přístup k ženám ve společnosti.

⁷¹ GÖKALP, Z.: cit. d., s. 104

⁷² Tamtéž, s. 118

⁷³ Tamtéž, s. 119

⁷⁴ Tamtéž, s. 122

osobní vlastnictví.⁷⁵ Gökalp v závěru ukazuje, že turkismus není politické hnutí, ale spíš filozofický systém myšlení. Nicméně dodává, že turkismus podporuje *Halk Fırkası* [Lidová strana], která dala tureckému lidu suverenitu, vytvořila turecký stát a turecký národ. Politicky je strana populistická, ve smyslu lidová, v otázce kultury je ale založena na turkismu.⁷⁶

Jakkoliv se mohou vést diskuze o tom, nakolik Atatürk ve svých reformách vycházel z myšlenek Gökalpa, z rozboru jeho pojetí turkismu je patrné, že kemalismus je jím ovlivněn a většina výše zmíněných myšlenek se v republikánské konstrukci tureckého národa objevila. Cílem kemalistických reforem bylo vytvořit moderního, sekulárního, západního Turka, který bude hrdý na své turkické předky. Symbolem tohoto období (vláda Mustafy Kemala Atatürka, 1923–1938) jsou principy *Altı ok*⁷⁷ [Šest šípů], které vedly tureckou společnost od osmanské tradice k západní modernitě. Prvním zásadním krokem bylo odstranění náboženství z veřejného života a vznik sekulárního státu (zánik chalífátu, zrušení náboženských škol (*medreses*) a náboženských řádů). Vrcholem bylo vložení principu sekularismu do Ústavy v roce 1928.⁷⁸ Přístup k otázce náboženství byl hlavním rozdílem od předchozích reformních hnutí a myšlenkových proudů. Pro nacionalismus jsou z této doby nejdůležitější jazyková reforma, která zavedla latinku a snažila se očistit turečtinu od arabštiny a perštiny, a vznik turecké historické teze, jejímž cílem bylo dokázat, že Turci patří k západní civilizaci, a rozšířit povědomí o předosmanských dějinách Turků. V tomto období už můžeme mluvit o skutečně tureckém nacionalismu, který se zaměřoval jen na národ nového samostatného státu. Oficiálně se v moderním Turecku stal Turkem každý, kdo žil v Turecku bez ohledu na rasu a náboženství, ale neoficiálně za něj byl považován pouze etnický Turek vyznávající islám.⁷⁹ To dokazuje, že navzdory radikálním reformám zůstala společnost v mnohém podobná té osmanské, což se ukázalo jako zásadní při revizích tureckého nacionalismu od poloviny 20. století.

Z tohoto stručného přehledu je patrné, že turecký nacionalismus vznikl v souvislosti s problémy multikulturní Osmanské říše, která dlouhodobě hledala vlastní definici identity. Od snahy o vytvoření jednotného osmanského národa se dostala až

⁷⁵ Tamtéž, s. 123

⁷⁶ Tamtéž, s. 125-6

⁷⁷ Nacionalismus, republikanismus, sekularismus, etatismus, reformismus a populismus (lidovost) – společně tvoří ideologii kemalismu, která je zásadní součástí moderního Turecka dodnes.

⁷⁸ BERKES, N.: *The Development of Secularism in Turkey*, London: Hurst&Company 1998, s. 461

⁷⁹ UZER, U.: cit. d., s. 96

k myšlence turectví, která se od počátku 20. století stávala předmětem diskuzí předních intelektuálů. I mezi nimi však byly rozdíly v pojetí těchto myšlenek. Hlavní rozdíly mezi myšlenkami dvou předních ideologů turkismu – Akçury a Gökalpa, jsou přístup k náboženství, které Gökalp podporoval, a etnicitě, která byla pro Akçuru důležitým prvkem turkismu. Menší rozdíly najdeme v přístupu k westernizaci, kterou Gökalp odmítal v absolutním smyslu, ale podporoval ji spíše v rovině přenosu evropských vymožeností do tureckého prostředí. Společným prvkem, který je viditelný u všech myslitelů tureckého nacionalismu, je však jejich inspirace v evropském, zejména pak francouzském myšlení při úvahách o tureckém nacionalismu. Tyto představy o turectví byly ve velké míře uvedeny do praxe v republikánském období. Přestože skutečně turecký nacionalismus je součástí až období samostatného Turecka, jako jeho počátky je potřeba vnímat i období v Osmanské říši, spojené s myšlenkami pan-osmanismu, pan-islamismu a pan-turkismu, jelikož na ně turecký nacionalismus dodnes navazuje a hlavní představitelé těchto proudů jsou vnímáni jako zakladatelé myšlenek turectví. Ačkoliv prošel turecký nacionalismus od druhé světové války řadou proměn a vytvořil další myšlenkové proudy, ve všech najdeme pozůstatky těchto prvotních ideologií a kemalistických reforem, a proto výše popsaný vývoj můžeme označit za klíčový pro pochopení tureckého nacionalismu a přístupu k němu.

3. Teorie nacionalismu

Zatímco pojem národa je v různých kontextech využíván po celém světě řadu staletí, pojem nacionalismu je spojen až s moderními dějinami. Nacionalismus v analytickém smyslu představuje převážně politický myšlenkový postoj, který je vztahován k určitému systému hodnot, nicméně jeho význam je úzce spojen s tím, jak je v konkrétním socio-historickém kontextu chápán pojem národa, což ovlivňuje také přístup jednotlivých autorů, kteří se nacionalismu odborně věnovali.⁸⁰

Tematizaci otázek nacionalismu můžeme sledovat už od konce 18. století, kdy začala vznikat první národnostní hnutí a otázka nacionalismu tak získala pozornost politických myslitelů, ale výrazněji vznikají práce až od druhé poloviny 19. století. Významným odrazovým můstkem pro studium nacionalismu ve 20. století se stala přednáška francouzského historika Ernesta Renana (1823–1892) *Qu'est-ce qu'une nation?* [Co je to národ?] z roku 1882, ve které odmítal objektivní kritéria vzniku národa, jako jsou jazyk a etnicita, a definoval národ přes „dobrovolný plebiscit“, v němž si lidé subjektivně rozhodují o příslušnosti k danému národu. V rámci tohoto rozhodnutí je pro Renana zásadní společná minulost a také kolektivní zapominání.⁸¹ Od konce první světové války se stal nacionalismus předmětem akademického zájmu. Pro autory tohoto období je typické, že vnímají nacionalismus jako něco nového, ale národnost jako historicky danou. Významným autorem byl v tomto období americký historik J. H. Hayes (1882–1964), který navrhl evoluční typologii moderního nacionalismu⁸² dělící se na humanitní, jakobínský, tradiční, liberální a integrální s tím, že poslední vývojový stupeň této ideologie podporuje válku.⁸³ Na něj navázal jednou z nevlivnějších prací té doby Hans Kohn (1891–1971).⁸⁴ Nacionalismus je pro něj produktem integrace lidu do politické formy, jejímž ideálem je národní stát. Pro Kohna je zásadní rozdělení nacionalismu na západní, který je liberální a demokratický a jeho základem je vznik národního státu, a nezápadní, který je kulturní a rasový. Toto rozdělení mezi pokrokovým západem a reakčním východem⁸⁵ se stalo dlouhodobě hlavním dělením nacionalismu,

⁸⁰ HROCH, M.: *Úvodem k čítance textů o nacionalismu*, in: HROCH, M. (ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*, Praha: SLON 2003, s. 13

⁸¹ RENAN, E.: *Co je to národ?*, in: HROCH, M. (ed.): cit. d., s. 27 a 34

⁸² Kniha *The Historical Evolution of Modern Nationalism* z roku 1931.

⁸³ ÖZKIRIMLI, U.: cit. d., s. 34-5

⁸⁴ Kniha *The Idea of Nationalism* z roku 1944.

⁸⁵ V tomto pojetí je západním myšlena Francie, Anglie a USA, zatímco za nezápadní se považuje střední a východní Evropa a Asie. V dnešním pojetí je rozdělení na západní a východní nacionalismy posunutější

kteře se v určitých obměnách objevuje dodnes.⁸⁶ Další pohled na typologii nacionalismu přinesl britský historik E. H. Carr (1892–1982), který ji propojil s historií mezinárodních vztahů a přístupem k národu. Jeho pohled byl zaměřen hodně eurocentricky. Počáteční fázi pro něj byl vznik národních států od Velké francouzské revoluce, kdy byl národ spojen s osobou suveréna, následovalo období demokratických nacionalismů mezi lety 1870 a 1914, kdy mezinárodním vztahům dominovala rovnováha mezi nacionalismem a internacionalismem, a vrcholil v letech 1914–1939 vítězstvím nacionalismu nad internacionalismem.⁸⁷ Od konce druhé světové války nastává v souvislosti s dekolonizací nový rozmach studií nacionalismu, který je spojen s teorií modernizace dělicí společnosti na tradiční a moderní. Jednou z variant byl v této době „komunikační přístup“, který je nejčastěji spojován s americkým politologem K. W. Deutschem (1912–1992).⁸⁸ Ten definoval národ jako skupinu lidí spojenou komplementárními zvyky a schopnostmi sociální komunikace, díky kterým spolu tito lidé dokáží komunikovat snáze a efektivněji než s členy jiných skupin.⁸⁹ Z této komunikační pospolitosti vzniká národní uvědomění vedoucí k nacionalismu. Komunikační mechanismy se začaly vnímat jako významné nástroje pro procesy vedoucí k modernizaci a budování národů. Tento přístup odstartoval interdisciplinární zájem o studium nacionalismu, který vyvrcholil v 80. letech, kdy vznikly dnes již klasické práce pro teoretické studium nacionalismu. Za nejvýznamnější autory tohoto období jsou považováni John Breuilly, Ernest Gellner, Benedict Anderson, Miroslav Hroch a Eric J. Hobsbawm, kterým se budu věnovat detailněji. Všichni tito autoři odmítají primordialismus⁹⁰ a zastávají modernismus ve studiu nacionalismu, jejich přístupy a ideová východiska se ale liší.

John Breuilly⁹¹ (nar. 1946) se snaží spojit historický přístup s teoretickou analýzou a na základě toho vytvořit typologii nacionalismu umožňující komparaci jednotlivých příkladů. Breuilly nebyl zastáncem velkých univerzálních teorií

v kontextu kolonialismu, ale představa dělení nacionalismu na občanský a etnický je stále aktuální a odborníky využívána.

⁸⁶ HROCH, M.: cit. d., s. 15–6

⁸⁷ ÖZKIRIMLI, U.: cit. d., s. 38–9

⁸⁸ Kniha *Nationalism and Social Communication* z roku 1966.

⁸⁹ ÖZKIRIMLI, U.: cit. d., s. 41

⁹⁰ Primordialismus – minulost definuje přítomnost, národy jsou považovány za přirozenou součást lidské existence, která tu je od nepaměti. Modernismus – minulost je využívána přítomností, národy jsou důsledkem procesů spojených s modernizací, minulost je nástrojem pro obhájení jejich existence v současnosti a budoucnosti. ÖZKIRIMLI, U.: *Contemporary Debates on Nationalism. A Critical Engagement*, New York: Palgrave Macmillan 2005, s. 35.

⁹¹ Stěžejním dílem je práce *Nationalism and the State* z roku 1982.

nacionalismu, protože neexistuje jen jeden typ nacionalismu po celém světě.⁹² Nacionalismus je pro něj formou politiky. Zásadní je existence národa jako specifické skupiny osob, ke které se vztahuje politická identita a loajalita a která má politickou autonomii ve formě svrchovaného státu.⁹³ Pro Breuillyho je nejdůležitějším prvkem nacionalismu politická činnost, zejména ve formě opozičních hnutí, protože spojuje nacionalistické ideje se společenským cítěním, a tato politická činnost je spojena s proměnou dělby práce, a tedy i přístupu k moci, kultuře a ekonomice v moderním státě.⁹⁴ Nacionalismus vznikl jako nástroj, který rozšiřuje ideály státního občanství, a tedy kolektivní charakter společnosti, a zároveň ukazuje zájmy občanské společnosti státu. Nacionalistická politika využívá strategií separace, reformy nebo sjednocení a její ideje mohou sloužit ke koordinaci odporu, mobilizaci společnosti nebo legitimizaci svých cílů vůči ostatním.⁹⁵ Na základě těchto prvků spolu s historickým kontextem Breuilly vytváří rozsáhlou typologii nacionalismů, pro které udává příklady nacionalismů z celého světa. Mezi separatistické nacionalismy 19. století řadí například český, maďarský nebo arabský v době Osmanské říše, jako specifickou kategorii má také antikoloniální nacionalismus, kde se věnuje příkladům Keni a Indie. Pro kontext této práce je ale zajímavá kategorie reformních nacionalismů mimo Evropu, kde uvádí jako příklad nacionalismus Turecka, spolu s Japonskem s Čínou.⁹⁶ Autor hned v úvodu dodává, že turecký, respektive osmanský nacionalismus je specifický a do dané kategorie úplně nepatří. V rámci své typologie autor ukazuje, že osmansko-turecký nacionalismus se vyvinul od koordinace k mobilizaci. V reformním období byl nacionalistický prvek spíše náhodným a hodně elitním, opozice se však spojila a dokázala převzít moc, ale ani tak zde nebyl nacionalismus nijak výrazný a myšlenka národního státu je spojena až s koncem první světové války. Změna nastala až s válkou o nezávislost, kdy se reformní snahy staly skutečně nacionalistické a cílem elity bylo získat celospolečenskou podporu. Specifikem v tomto ohledu byl důraz na nepřátelství vůči Řekům a roli armády. Dalším zásadním prvkem budování tureckého nacionalismu je pro Breuillyho to, že válka byla zároveň vedena proti vnějšímu nepříteli a vlastní vládě.⁹⁷

⁹² ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism.*, s. 84

⁹³ BREUILLY, J.: *Přístupy k nacionalismu*, in: HROCH, M. (ed.): cit. d., s. 320

⁹⁴ Tamtéž, s. 337–8

⁹⁵ BREUILLY, J.: cit. d., s. 340–2

⁹⁶ Kompletní kategorizace BREUILLY, J.: *Nationalism and the State* (2nd edition), Manchester: Manchester University Press 1993, Part II, s. 73–365.

⁹⁷ BREUILLY, J.: *Nationalism and the State*, s. 244–7

Eric J. Hobsbawm⁹⁸ (1917–2012) byl také zastáncem modernistického přístupu, kde hraje politika významnou roli pro pochopení nacionalismu. Jeho hlavním přínosem bylo zapojení lidových vrstev vedle mocenských struktur do úvah o vzniku nacionalismu. Národy i nacionalismus vnímá jako výsledek sociálního inženýrství. Moderní národy jsou podle něj produktem nacionalistických hnutí a národních států a vznikají spojením strukturální modernizace a proměny sociopolitických vztahů.⁹⁹ Před vznikem moderních národů ukazuje existenci lidových protonacionalismů. Na nich vysvětluje, že význam jazyka byl omezený jen na vzdělanou elitu a pro lidovou vrstvu byl mnohem zásadnější vliv kulturní (etnické) a náboženské identity, ale ani ty nejsou zásadní pro pozdější moderní národy.¹⁰⁰ Klíčovým prvkem protonacionalismu je pro Hobsbawma existence vědomí sounáležitosti s nějakou trvalou politickou entitou.¹⁰¹ Vznik národní komunity v moderním smyslu je pro autora spojen s velkou sociální proměnou v době rapidní industrializace a rozvoje masové politiky, která vedla ke vzniku nových zvyklostí a institucí. Jednou z nich byl i národ v moderním smyslu, který budoval novou loajalitu a legitimizoval svrchovanost národního státu, proto nelze o národu mluvit před existencí moderního teritoriálního státu.¹⁰² Přínosem jeho přístupu k nacionalismu je důraz na to, že oficiální státní ideologie nejsou totožné s myšlením běžného občana, pro kterého nemusí být národní identifikace tou hlavní. Dokonce ani národní identifikace nemusí pro všechny znamenat v průběhu vývoje to stejné, a proto je při studiu nacionalismu třeba brát v úvahu odlišnost mezi elitou a prostým lidem. Stejně tak nacionalismus měl v různém historickém kontextu odlišné podoby.¹⁰³

Ernest Gellner¹⁰⁴ (1925–1995) přikládal největší význam roli vysoké kultury při vzniku nacionalismu. Nacionalismus podle něj vznikl jako politický princip, který tvrdí, že politická a národní jednotka by měly být shodné.¹⁰⁵ Tento princip je obhajován národnostním hnutím. Nacionalismus se stal společenskou potřebou moderního světa a je spojen s existencí moderního státu. Pro Gellnera je zásadní vztah mezi mocí a kulturou a z historického hlediska ukazuje tři stadia vývoje – předagrární, agrární a průmyslové.

⁹⁸ Zásadní je jeho práce *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality* z roku 1990.

⁹⁹ HOBBSAWM, E. J.: *Několik úvah o nacionalismu*, in: HROCH, M. (ed.): cit. d., 111-2

¹⁰⁰ HOBBSAWM, E. J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*, Brno: CDK 2000, s. 56–68

¹⁰¹ Tamtéž, s. 71

¹⁰² ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism.*, s. 96

¹⁰³ Tamtéž, s. 96-7

¹⁰⁴ Nejvýznamnější je kniha *Nations and Nationalism* z roku 1983.

¹⁰⁵ GELLNER, E.: *Národy a nacionalismus*, Praha: Hříbal 1993, s. 12

Nacionalismus vznikl až v poslední fázi, kdy se společnost stává specializovanou a rozšiřuje se univerzální přístup ke vzdělání, které se stává nezbytné pro komunikaci, a tím i pokrok. Monopol na výchovu, která vytváří jednotnou vysokou kulturu pro celou společnost, se stává v průmyslové společnosti důležitější než monopol legitimního násilí. Kořeny nacionalismu jsou závislé na kulturním přizpůsobení se společnosti, a tedy proměně vztahu mezi mocí a kulturou.¹⁰⁶ Gellner ukazuje síly i slabiny kulturního pojetí nacionalismu. Hlavní slabinou je, že existuje množství potenciálních národních kultur, ve kterých nevzniknou myšlenky nacionalismu. Je potřeba si uvědomit, že národy nejsou ničím přirozeným, nelze je jen „probudit“, ale jsou výsledkem proměny společnosti na základě rozvinutí vzdělané kultury, která vede ke vzniku národních států jako základních politických jednotek moderního světa, což je jeho největší síla. Tato vysoká kultura ale nevznikne z každé kultury na světě.¹⁰⁷ Gellner se podobně jako další teoretici snaží vytvořit typologii nacionalismů na základě formy moci, přístupu ke vzdělání a míry roztržičnosti kultury ve státě.¹⁰⁸ Ve své pozdější práci vnímá nacionalismus přes pět vývojových stadií od světa neetnických impérií k homogenním národním státům, která se však odvíjejí ve světě odlišně.¹⁰⁹ Pro naše potřeby je tato práce zajímavá i proto, že se v ní autor věnuje Turecku. Podobně jako Breuilly ho staví do komparace s asijskými státy – Indií a Japonskem, jejichž pojátkem je existence určité formy liberální demokracie. Turecko je pro něj jedinečným příkladem asijské země, která si vybrala modernitu sama, nebyla jí vnucena kolonizací zvnějšku.¹¹⁰ V tomto smyslu zdůrazňuje význam armády pro tureckou demokracii, dobrovolnou snahu o westernizaci od 19. století a absenci jednotné modernizační doktríny, na základě které by modernizace postupovala, vyjma vlastní ideje kemalismu.¹¹¹ Otázka nacionalismu je zde spojována jen s problematikou kemalistického odkazu zdůrazňujícího sílu národa v sekularismu a westernizaci, čímž byl v konfliktu s lidovou tradicí. Zásadní je pro autora představa, že kemalismus byl vytvářen a dlouhodobě ve společnosti přijímán jako nová doktrína rovná náboženství.¹¹² Zajímavé je také vysvětlení modernizace podobností vývoje v Turecku s „malými národy“ východní Evropy, kde se z vesničanů stal národ získáním vlastní vysoké kultury, elity a státu. V Turecku musela elita přijmout lidovou kulturu a snížit se na úroveň anatolských

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 45

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 59–60

¹⁰⁸ Detailněji GELLNER, E.: cit. d., s. 105–120

¹⁰⁹ ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism.*, s. 104–5

¹¹⁰ GELLNER, E.: *Encounters With Nationalism*, Oxford: Blackwell 1994, s. 81–2

¹¹¹ Tamtéž, s. 83

¹¹² Tamtéž, s. 86

vesničanů, aby vytvořila národ, a tím se stala víc národem evropského modernismu než blízkovýchodního fundamentalismu.¹¹³ Jinak se tureckému nacionalismu autor nevěnuje.

Přístup Benedicta Andersona¹¹⁴ (1936–2015) je oceňován zejména jako teoretický přístup k nacionalismu, který je primárně zaměřen na neevropské společnosti. Národy autor definuje spojením „představy společenství“, tedy jako politické společenství vytvořené v představách jeho členů, které je ohraničené a suverénní. Výchozím bodem je pro něj představa nacionalismu jako určitého druhu kulturního artefaktu, který vznikl koncem 18. století protínáním nezávislých historických sil.¹¹⁵ Pro Andersona jsou zásadní kulturní kořeny nacionalismu, protože pro jeho pochopení jsou důležitější velké kulturní systémy, v jejichž kontextu vznikl, než politické ideologie. Těmito kulturními systémy jsou náboženská společenství a dynastické říše, jejichž úpadek otevřel prostor pro vznik národů.¹¹⁶ K tomu podle Andersona přispěla změna vnímání času (vznik hodin, kalendáře), vznik románu a rozvoj kapitalismu tisku, který zničil hegemonii latiny jako tištěného jazyka. Autor nicméně dodává, že jazyk není pro národ určující, protože existuje řada národů, které jazyk sdílejí. Na rozdíl od jiných autorů Anderson tvrdí, že národní uvědomění vzniklo nejprve v Latinské Americe a až poté v Evropě. Toto uvědomění navíc není založeno na významu jazyka ani roli inteligence, jako je tomu v Evropě, ale na lokální příslušnosti.¹¹⁷ Autor se tím snaží ukázat, že za vznikem národního vědomí nestojí ani liberalismus, ani osvícenství, jak se často v evropském kontextu uvádí. V evropském kontextu se autor věnuje problematice rozvoje nacionalismu v dynastických říších, kde se vládnoucí elita stávala vyloučenou z těchto národních společenství založených na místních jazycích, a proto začala vytvářet „oficiální nacionalismy“, aby získala legitimitu moderního státu ve světě, kde nabývala národní hnutí na popularitě.¹¹⁸ Na základě toho se dynastie snažily vytvořit jednotnou identitu všech obyvatel říše. Tento proces nakonec vedl k rozpadu těchto dynastických říší. Přenos tohoto přístupu na kolonie následně podpořil vznik národních hnutí a rozpad koloniálních mocností.

¹¹³ Tamtéž, s. 89

¹¹⁴ Stěžejní prací je kniha *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* z roku 1983.

¹¹⁵ ANDERSON, B.: *Představy společenství*, Praha: Karolinum 2008, s. 20-1

¹¹⁶ Tamtéž, s. 28

¹¹⁷ Tamtéž, s. 63-4

¹¹⁸ Tamtéž, s. 98-100

Miroslav Hroch (nar. 1932) se považuje za prvního akademika, který zasadil socio-historickou analýzu národních hnutí do rámce systematické komparace, aniž by se v otázce procesů společenské proměny omezil na některý z nich, jako tomu bylo u řady jiných autorů.¹¹⁹ Dalším jeho specifikem je zaměření se na otázku nacionalismu u národních hnutí malých národů Evropy. Ve svých textech rozlišuje velké „vládnoucí“ národy, jako byly Francie, Anglie, Španělsko nebo Dánsko, a malé „potlačované“ národy, které byly součástí multietnických impérií. Mezi tyto malé národy Hroch řadí všechny, které se vyvinuly díky úspěšným národním hnutím, například Čechy, Nory, Slovinci nebo Litevce.¹²⁰ Národ definuje jako historicky vzniklou sociální skupinu lidí, kteří k národnímu uvědomění došli vlivem objektivních okolností. Na základě této představy Hroch vytváří periodizaci rozvoje národních hnutí. První fází je období učenického zájmu několika jedinců o jazyk, kulturu a dějiny dané národnosti, ale bez většího společenského vlivu. Druhou fází je podle něj období vlastenecké agitace, které je pro vznik nacionalismu nejzásadnější. Dochází zde k upevňování objektivních ekonomických, kulturních, politických a dalších vztahů a k šíření národního uvědomění mezi příslušníky daného národa v širší společnosti. Vrcholem je nástup masového národního hnutí, kdy tyto myšlenky získávají příznivce na celém území obývaném tímto národem.¹²¹ Hroch následně rozlišuje čtyři typy národních hnutí podle toho, v jaké historické fázi sociopolitické proměny přecházely z fáze agitace do podoby masových hnutí.¹²² Pro národní hnutí je podle Hrocha důležitá role minulosti – pozůstatky dřívější politické autonomie, vzpomínky na předchozí nezávislost a existence středověkých písemných památek. Počátky všech národních hnutí malých národů jsou totiž spojeny se sbíráním znalostí o historii, jazyku a zvycích tohoto národa. Vytváření národních požadavků, mezi které patří rozvoj národní kultury, vznik kompletní sociální struktury včetně vlastních vzdělaných elit a politická autonomie, je až součástí druhé fáze. Jejich podpora v masovém měřítku pak souvisí s rozvojem sociální mobility a komunikace, krizí legitimacy, nebo přítomností národně relevantních konfliktů či zájmů. V opačném případě byla národní hnutí neúspěšná a ke vzniku moderního národa nedošlo.¹²³

¹¹⁹ ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism.*, s. 114

¹²⁰ HROCH, M.: *Evropská národní hnutí v 19. století. Společenské předpoklady vzniku novodobých národů.* Praha: Nakladatelství svoboda 1986, s. 52–3

¹²¹ Tamtéž, s. 63–5

¹²² Tamtéž, s. 284–6

¹²³ ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism.*, s. 118–9

Mezi modernisty se od počátku rozvíjel i kritický přístup ke studiu nacionalismu. Hlavním autorem byl v tomto ohledu již v 60. letech Elie Kedourie (1926–1992). Podle něj je nacionalismus pouze problémem historie idejí. Je to doktrína vytvořená v Evropě 19. století, která tvrdí, že lidstvo je přirozeně rozdělené na národy a jedinou legitimní vládou je vláda národní. Ačkoliv je dnes tato politická představa podle něj vnímána jako přirozená, její původ vychází z evropské filozofické tradice.¹²⁴ Proměnu idejí nicméně spojuje se změnami ve společenském životě, kdy mladá generace, na základě četby těchto filozofů, chtěla změnu pořádků odlišných od přesvědčení, která měla generace předchozí. Na základě toho vznikala hnutí, jejichž cílem byla jednotná komunita, která nahradí upadající rodinnou a náboženskou pospolitost, a tím vznikl koncept nacionalismu.¹²⁵ Kritika vznikala i k samotnému modernismu. Nejvýznamnějším přístupem byl etnosymbolismus,¹²⁶ jehož zástupcem byl například Anthony D. Smith¹²⁷ (1939–2016). Základem jeho myšlenek je, že pro pochopení moderních národů je potřeba brát v úvahu již dříve existující etnické prvky, bez kterých nelze národ vytvořit. A proto je třeba dnešní národy studovat v kontextu jejich etnického pozadí.¹²⁸ Vytvořením jasné definice národa a nacionalismu se snaží překonat „slepu uličku“, kterou představuje generalizace modernismu, omezující pojem národa jen na eurocentrické pojetí 19. století. Ukazuje, že zatímco evropský nacionalismus byl založen na kulturním společenství, pro nezápadní nacionalismy byl zásadnější etnický koncept založený na významu společného původu. U obou skupin můžeme nalézt společné prvky, na základě kterých Smith definuje národ jako lidské společenství, které sdílí historické území, má společnou mytologii a historickou paměť, veřejnou kulturu, společnou ekonomii, práva a povinnosti pro všechny členy.¹²⁹ Podle Smithe měl každý národ svou předmoderní identitu v etnickém společenství (tzv. etnie), které navzdory vnějším změnám prostředí udrželo pocit sounáležitosti. Tato společenství se stala základem pozdějších států, v rámci kterých dominantní společenství pohltilo menší etnické komunity a dalo vzniknout prvním národům.¹³⁰ Po vzoru těchto národů se následně formovaly další, menší národy, které neměly takové etnické pozadí. Podle Smithe existuje pět významů pojmu nacionalismus

¹²⁴ KEDOURIE, E.: *Nationalism*, London: Hutchinson University Library 1961, s. 9–10

¹²⁵ Tamtéž, s. 100-1

¹²⁶ Etnosymbolismus – minulost ovládá přítomnost, moderní národy jsou produktem existujících etnických komunit a pevnou součástí socio-politického prostředí. ÖZKIRIMLI, U.: *Contemporary Debates on Nationalism*, s. 35.

¹²⁷ Jednou z jeho nejzásadnějších knih je *The Ethnic Origins of Nations* z roku 1986.

¹²⁸ ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism.*, s. 148

¹²⁹ SMITH, A. D.: *National Identity*, London: Penguin Books 1991, s. 11-14

¹³⁰ Tamtéž, s. 39

– úplný proces formování národa, uvědomění si náležitosti k národu, symbolismus národa, ideologie na udržení nezávislosti a jednoty národa a socio-politické hnutí bojující za národní cíle. Pro Smithe jsou nejdůležitější poslední dva významy.¹³¹ Podle autora existují dva typy nacionalismu – teritoriální a etnický, tedy západní a východní. Teritoriální nacionalismus byl podle Smithe veden elitami a vznikl byrokratickým začleněním, zatímco etnický nacionalismus byl veden inteligencí a vznikl lidovou mobilizací.¹³²

Od konce 20. století začaly vznikat nové přístupy ke studiu nacionalismu. Mezi významné autory patří například Michael Billig (nar. 1946), který se věnuje nacionalismu spojenému s každodenní reprezentací národa, Nira Yuval-Davis (nar. 1943), která spojuje otázku feminismu a nacionalismu, nebo Craig Calhoun (nar. 1952), věnující se nacionalismu jako formě diskurzu. Pro tuto práci je v tomto ohledu nejzásadnější Partha Chatterjee (nar. 1947), který se věnuje postkoloniální teorii a spojení Evropy se zbytkem světa v otázce nacionalismu. Chatterjee kritizuje klasické teorie nacionalismu za to, že odmítají autonomní podobu nacionalismu mimo Evropu a vnímají post-koloniální svět jako trvalého konzumenta západní modernity, a tedy i sebepojetí a přístupu k nacionalismu. I když se věnují neevropskému světu, stále na něj pohlížejí ideologií západního univerzalizmu. Chatterjee se proto snaží ukázat, že národní představy v zemích Asie a Afriky jsou odlišné od formy známé z moderního Západu.¹³³ Autor při interpretaci neevropského nacionalismu definuje tři stádia historického utváření jeho ideologické jednoty, která jsou nezbytná pro nacionalistické myšlení – odchod, manévrování a příchod. Moment odchodu začíná uvědoměním si kulturní odlišnosti Východu a Západu. Vzniká zde myšlenka, že je možné překonat východní zaostalost, pokud do tradiční kultury přijme moderní prvky evropské kultury. Nacionalistické myšlení v tomto okamžiku odlišuje materiální a duchovní prvky kultury, v materiální dominuje Západ, v duchovní Východ. Modernita neevropských národů tak musí vycházet z kombinace toho nejlepšího z obou prvků. Dalším momentem je šíření tohoto elitního programu do společnosti, které probíhá skrz „pasivní revoluci“ vedoucí ke vzniku nezávislého národního státu. Poslední fáze je spojena s plným rozvojem nacionalistického myšlení. Vzniká zde jednotný ideologický diskurz, který interpretuje historii a stává se součástí

¹³¹ ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism.*, s. 154

¹³² Tamtéž, s. 155

¹³³ Tamtéž, s. 183

života nového státu.¹³⁴ V tomto přístupu vzniká silné odlišení mezi domovem a světem, vnitřní duchovní rovinou a vnějším materialismem. Cílem těchto národních myšlenek je zachovat jedinečnost společenského života nezápadních společností při existenci západní modernity.

Teorie nacionalismu přišly v průběhu 20. století s řadou interpretací vzniku nacionalistických myšlenek vedoucích ke vzniku národních států. Největší vliv získaly práce popisující vývoj nacionalismu jako výsledku procesu modernizace. Většina výše zmíněných autorů, a tedy i světově nejvlivnějších prací o nacionalismu, se věnuje vývoji těchto myšlenek v evropském kontextu. Pokud se v jejich textech objevuje Osmanská říše nebo Turecko, většinou je to v souvislosti s vývojem jihoevropských nacionalismů nebo jako příklad říše, která nemohla v nastaveném systému přežít.¹³⁵ Výjimku tvoří práce E. Gellnera a J. Breuillyho, kterým jsem se věnovala výše. Zde je zajímavé, že autoři shodně řadí turecký nacionalismus k asijským příkladům, ale také ukazují, že tento příklad je svým vývojem specifický a do dané skupiny úplně nepatří. Ani autoři, kteří se začali věnovat neevropským nacionalismům, studium tureckého příkladu detailněji nereflektují. Gellner navíc ukazuje podobnost vývoje v Turecku s národy východní Evropy. Tento přístup odpovídá dodnes silnému problému turecké národní identity, rozdělené mezi Východem a Západem. I to může být důvod, proč se významné práce tureckému příkladu nevěnují, jelikož není snadné ho typologicky zařadit.

¹³⁴ CHETTERJEE, P.: *Nationalist Thought and the Colonial World. A Derivative Discourse.* (2nd ed.), London: Zed Books 1993, s. 49–51

¹³⁵ Tyto zmínky najdeme například: RENAN, E.: cit. d., s. 27; KOHN, H.: *Nacionalismus*, in: HROCH, M. (ed.): cit. d. 89; DEUTSCH, K. W.: *Růst národů: některé opakující se vzorce politické a sociální integrace*, in: HROCH, M. (ed.): cit. d. 68; HOBBSBAWM, E. J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780.*, s. 39 nebo GELLNER, E.: *Národy a nacionalismus*, s. 56.

4. Analýza knihy Milliyetçilik

Hlavním cílem této části práce je na základě podrobné analýzy knihy *Milliyetçilik*¹³⁶ [Nacionalismus] ukázat, jak současní, zejména turečtí, autoři přistupují k tématu tureckého nacionalismu, co považují za jeho myšlenkové zdroje a jaká témata jsou pro ně v souvislosti s nacionalismem klíčová. Analyzovaná kniha vyšla v Turecku poprvé v roce 2002 jako čtvrtý díl devítidílné série s názvem *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* [Politické myšlení v moderním Turecku] zabývající se hlavními myšlenkovými proudy moderního Turecka (dalšími díly jsou například Liberalismus, Islamismus a Kemalismus). Podle editora Tanıla Bory (nar. 1963), který patří k současným předním tureckým odborníkům na politické myšlení, zejména pravice a nacionalismu, si kniha klade za cíl představit koncept nacionalismu v kontextu dalších myšlenkových a ideologických proudů, jako je kemalismus, konzervatismus nebo socialismus, ukázat, v čem je síla tureckého nacionalismu jako politické ideologie, a v neposlední řadě přispět k rozvíjejícímu se trendu kritických přístupů ke studiu nacionalismu, který je odlišný od klasických prací, jaké o tureckém nacionalismu v minulosti vznikaly.¹³⁷ Kniha postupně ve 41 kapitolách představuje řadu aspektů tureckého nacionalismu s cílem ukázat, že ačkoliv je turecký nacionalismus silným politickým i společenským konceptem, nemůžeme o něm mluvit jako o jednotném a jasně definovaném proudu. Kromě samotných příspěvků k nacionalismu kniha přibližuje pomocí medailonků slavné i pozapomenuté myslitele tureckého nacionalismu a další významné intelektuály, kteří měli vliv na formování turecké národní identity. Najdeme zde například Ziyu Gökalpa, Nihala Atsıze nebo Yusufa Akçuru. Kromě medailonků se zde objevují ještě podkapitoly, které se věnují specifickým tématům týkajícím se tureckého nacionalismu. Mezi ně patří například časopisy *Türk Yurdu* a *Çınaraltı* nebo sdružení *Türk Ocakları*.

Kapitoly můžeme rozdělit do několika tematických oblastí, i když v některých kapitolách se tato témata překrývají. Jedna skupina kapitol se zabývá historickým vývojem nacionalismu od doby Osmanské říše, kdy se začala formovat turecká národní identita a první myšlenky tureckého nacionalismu, přes vrcholné období budování tureckých nacionalistických myšlenek v republikánské době až do současnosti.¹³⁸ Další

¹³⁶ : BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Cilt 4): Milliyetçilik*, Istanbul: İletişim 2008

¹³⁷ BORA, T.: *Sunuş*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 15–22

¹³⁸ Mezi tyto kapitoly patří například: GEORGEON, F.: *Türk Milliyetçiliği Üzerinde Düşüncüler: Suyu Arayan Adam’i Yeniden Okurken*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 23–36; GÖKTÜRK,

tematická část se specificky zaměřuje na konkrétní oblasti společenského života, které nacionalismus nějakým způsobem ovlivnil. Jedná se například o kapitoly zaměřené na spojení nacionalismu s armádou, vliv nacionalismu na tureckou literaturu a systém vzdělávání nebo snahy o propojení nacionalismu a islámu.¹³⁹ Třetím tematickým celkem knihy je politologický přístup k tureckému nacionalismu. Kapitoly z této oblasti se snaží ukázat turecký nacionalismus v kontextu jednotlivých politických teorií a myšlenkových směrů, a tím objasnit různorodost jeho pojetí i vlivů na společnost. Najdeme zde kapitoly zabývající se spojením nacionalismu s populismem, liberalismem nebo socialismem, ale i kapitolu, která propojuje nacionalismus s ekonomickou teorií developmentalismu.¹⁴⁰ Jelikož se podle editora knihy dá konkrétní nacionalismus plně pochopit jen ve srovnání s nacionalismy, které ho ovlivňovaly a vůči kterým se národní identita vymezovala,¹⁴¹ věnuje se několik kapitol nacionalismu menšin, které jsou v Turecku významně zastoupeny. Jsou to zejména kurdský a řecký nacionalismus.¹⁴² Jedna kapitola je také věnována specifickému kyperskému nacionalismu, který by v souvislosti s Tureckem neměl být opomenut.¹⁴³ Poslední tematická oblast zahrnuje kapitoly, které se snaží o aplikace obecných přístupů teorie nacionalismu a formování identity na turecký příklad. Do této oblasti spadají kapitoly věnující se aplikaci etnického a občanského nacionalismu na tureckou identitu, spojení tureckého nacionalismu s rasismem nebo teorií národní nadřazenosti a kapitoly zabývající se konkrétními teoriemi turecké národní identity – anatolismem nebo pan-turkismem.¹⁴⁴

E. D.: *1919-1923 Dönemi Türk Milliyetçilikleri*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d, s. 103–16 a ERTEKİN, O.: *Cumhuriyet Döneminde Türklülüğün Çatallanan Yolları*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 345–87.

¹³⁹ Sem spadají například kapitoly: ALTINAY, A. G. – BORA, T.: *Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 140–54; SİRMAN, N.: *Kadınların Milliyeti*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 226–44; AYVAZOĞLU, B.: *Tanrıdağ'dan Hıra Dağı'na Uzun İnce Yollar*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 541–78 a KAPLAN, İ.: *Milli Eğitim İdeolojisi*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d. s. 788–99.

¹⁴⁰ Těmito kapitolami jsou například: AYDIN, S.: *Sosyalizm ve Milliyetçilik: Galiyefizm'den Kemalizm'e, Türkiye'de "Üçüncü Yol" Arayışları*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 438–82; BORA, T. – CANEFE, N.: *Türkiye'de Pöpulist Milliyetçilik*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 635–62 a ÇOŞAR, S.: *Milliyetçi Liberalizmden Liberal Milliyetçiliğe*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 718–30.

¹⁴¹ BORA, T.: cit. d., s. 22

¹⁴² MİLLAS, H.: *Millî Türk Kimliği ve 'Öteki' (Yunan)* in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 193–201 nebo YEĞEN, M.: *Türk Milliyetçiliği ve Kürt Sorunu* in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 880–892

¹⁴³ KIZILYÜREK, N.: *Rauf Denktaş ve Kıbrıs Türk Milliyetçiliği* a in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d. s. 335–344

¹⁴⁴ Těmito kapitolami jsou například: AKMAN, A.: *Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 81–90; LINDISFARNE, N.: *Ayrıksıcılık*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 202–7 a ARSLAN, E.: *Türkiye'de Irkçılık*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 409–26.

Editor knihy nikde přímo nevysvětluje, jakým způsobem byli vybíráni autoři, kteří se na knize podíleli. V úvodu pouze uvádí, že mezi autory dostali prostor i mladí akademici, kteří ukazují nové aspekty a pohledy na studium tureckého nacionalismu.¹⁴⁵ Mezi autory jednotlivých příspěvků převládají akademičtí pracovníci z tureckých univerzit. V největší míře jsou zde zastoupeni akademici, kteří působí na Ankarské univerzitě a univerzitě Boğaziçi (obě mají v knize po šesti autorech). Několik kapitol napsali i turečtí vědci pracující na zahraničních univerzitách, například v Michiganu nebo na EHESS v Paříži, a své příspěvky ke knize přidali také čtyři zahraniční autoři věnující se Turecku – Nancy Lindisfarne, Etienne Copeaux, François Georgeon a Alexander Toumarkine. Jejich příspěvky byly v knize přeloženy do turečtiny. Samotný výběr zahraničních přispěvatelů nám ukazuje výrazné propojení dnešních tureckých studií nacionalismu s francouzskou akademickou sférou. Mezi autory je zvláštním příkladem Herkül Millas, který je Řek narozený a dlouhodobě působící v Turecku. Podobně obtížné je zařazení Niyazi Kızılyüreka, což je kyperský Turek působící na Kypru a specializující se na politickou historii Turecka a Kypru. V zaměření autorů dominují společenské vědy – většina autorů působí na fakultách sociologie, historie, politologie a mezinárodních vztahů. Tomu také odpovídají disciplinární přístupy, které v knize využívají. V menší míře jsou mezi autory zastoupeni turkologové,¹⁴⁶ filozofové, antropologové nebo literární teoretici, kteří se v knize věnují specificky zaměřeným oblastem. Několik autorů působí také jako novináři, editoři nebo spisovatelé. Pokud se zaměříme pouze na autory kapitol bez doplňujících medailonků, z celkového počtu 41 kapitol jich třicet napsali Turci působící v Turecku, sedm turečtí akademici ze zahraničních univerzit a čtyři odborníci ze zahraničí.¹⁴⁷ Velmi výrazná převaha tureckých autorů ukazuje, že se kniha pravděpodobně snaží širší turecké veřejnosti, pro kterou je kniha primárně určena, představit pohledy předních tureckých odborníků na problematiku tureckého nacionalismu.

Jak je již z tohoto úvodu patrné, kniha se dotýká širokého množství témat a aspektů, které určitým způsobem souvisí se vznikem a proměnou tureckého nacionalismu a chápání turecké národní identity. V rámci následující analýzy jsem se rozhodla

¹⁴⁵ BORA, T.: cit. d., s. 17

¹⁴⁶ V tomto případě se jedná o akademiky působící na zahraničních univerzitách – SOAS, University of Cyprus nebo Leiden University, kde se nacházejí katedry turkologie (resp. Turkish studies).

¹⁴⁷ Mezi tyto čtyři akademiky počítám i H. Millase a N. Kızılyüreka. Toumarkine a Copeaux napsali jen doplňující příspěvky, nepočítám je proto do analýzy hlavních kapitol. Z 46 medailonků a dalších rozšiřujících příspěvků jsou tři od zahraničních autorů, tři od Turků působících v zahraničí a 40 od Turků žijících v Turecku.

detailněji věnovat jen několika klíčovým oblastem, které se napříč kapitolami objevují. V jednotlivých částech se soustředím na společné otázky: na jaké období se dnešní autoři při studiu zaměřují, o jaké práce a teoretické koncepty nebo myšlenkové proudy se autoři při vysvětlování formování a vývoje nacionalismu v Turecku opírají a jakým způsobem se dívají na turecký nacionalismus ve srovnání s nacionalismy jinde ve světě. Stručněji pak analýza ukáže, jaká témata celkově dnešní autoři zajímají a co považují při studiu tureckého nacionalismu za klíčové.

4. 1. Sledované období

Při studiu nacionalismu konkrétního státu se můžeme zaměřit na různá období, která jsou pro jeho vývoj významná. Analýza zájmu současných autorů o turecký nacionalismus se proto zaměřuje také na to, jaká časová období jsou pro ně dnes zajímavá, zda se více věnují současnému nacionalismu, nebo se stále tradičně opírají o studium jeho počátků. A v případě druhého zmíněného, zda se mezi autoři liší doba, kdy počátky tureckého nacionalismu datují.

Celkový kvantitativní pohled na všechny kapitoly jednoznačně ukazuje, že dnešní autoři se ve většině případů stále věnují převážně studiu nacionalismu v době vlády Mustafy Kemala Atatürka, tedy době mezi lety 1923–1938. Více než polovina kapitol, ať už historických, nebo specificky zaměřených na nějaký myšlenkový směr či společenskou skupinu, detailně rozebírá toto období, které je pro většinu z těchto autorů dobou skutečného rozmachu tureckého nacionalismu. Podobné množství kapitol, ale na podstatně menším prostoru, se věnuje Osmanské říši. Přibližně třetina kapitol se alespoň částečně dotýká pozdějšího vývoje, tedy době od konce druhé světové války do 90. let, a to většinou jen v kontextu spojení nacionalismu s určitým politickým směrem. Přesahy do současnosti najdeme už jen v několika kapitolách, a dokonce pouze jedna kapitola se věnuje současnému nacionalismu detailněji a na větším prostoru. Již z tohoto stručného přehledu jasně vyplývá, že autoři se převážně soustředí na tradiční studium tureckého nacionalismu, o to zajímavější jsou však specifické pohledy na toto období nebo kapitoly, které se trendu vymykají a zaměřují se na pozdější etapu vývoje.

Vznik tureckého nacionalismu je autoři převážně spojován s koncem Osmanské říše, nicméně i zde najdeme odlišnosti. Většina autorů, kteří se zmiňují o počátcích nacionalismu v Osmanské říši, se věnuje období konce 19. století. Turecký nacionalismus se podle těchto autorů vytváří jako reakce na krizi osmanské identity způsobené územními ztrátami, nárůstem vlivu západních mocností a požadavků národnostních

menšin.¹⁴⁸ T. Akçam ve své kapitole navíc tvrdí, že toto zpoždění nacionalistických myšlenek oproti jiným společnostem je důvodem, proč turecký nacionalismus patřil mezi útočné nacionalismy, které ve snaze o dohnání zpoždění zvyšovaly agresivitu vůči ostatním národnostním skupinám.¹⁴⁹ Proti tomu N. Sirman se ve své kapitole věnuje Osmanské říši již od počátku tanzimátských reforem (1839), kdy se začínají měnit společenské a mocenské vazby a vzniká tak prostor pro nové formy sebevyjádření a hledání identity.¹⁵⁰ Ještě dál datuje vznik tureckého nacionalismu ve své kapitole M. Belge. Autor ve své analýze začíná už situací v Osmanské říši 17. století, kde zdůrazňuje její multikulturní a náboženskou toleranci v kontrastu se situací v Evropě. První náznaky vzniku národní identity a nárůst vnímání etnické a náboženské odlišnosti, včetně výraznějšího rozmachu xenofobie a diskriminace, podle autora najdeme od počátků krize Osmanské říše v 18. století. Nicméně Belge dodává, že až do 19. století nemůžeme mluvit o nacionalismu, protože do té doby tento koncept neexistoval, ale jeho myšlenky v Osmanské říši v mnoha ohledech již byly.¹⁵¹ Naopak v kapitolách, které se věnují určitým proudům spojeným s tureckým nacionalismem (socialismus, anatolismus nebo developmentalismus), se jeho vznik spojuje až s počátkem 20. století, kdy se ve větší míře objevují nacionalistické spolky a začínají publikovat zásadní myslitelé tureckého nacionalismu, o kterých jsem psala v první kapitole práce.¹⁵² Důvodem odlišných přístupů k počátkům tureckého nacionalismu může být samotný problematický vývoj, který jsem popisovala v první kapitole této práce. Pro některé autory nemusí být hledání osmanské identity řazeno do období vzniku tureckého nacionalismu, ale mohou ho hledat až v idejích turkismu, které vznikaly později.

Většina autorů své příspěvky věnuje studiu období kemalismu, kdy už skutečně mluvíme o čistě tureckém nacionalismu. Velká pozornost je věnována až 30. létům, jelikož, jak píše například S. Çağaptay, 20. léta byla primárně ve znamení zotavování se z válek a upevňování politické pozice, zatímco ve 30. letech už se mohlo Turecko plně

¹⁴⁸ Detailněji GEORGEON, F.: cit. d., s. 23–36. Podobně GÖÇEK, F. M.: *Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 63–76; AKÇAM, T.: *Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 53–62; nebo YÖRÜK, Z.: *Politik Psişe Olarak Türk Kimliği*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 309–323.

¹⁴⁹ AKÇAM, T.: cit. d., s. 53–4

¹⁵⁰ SİRMAN, N.: cit. d., s. 234–239

¹⁵¹ BELGE, M.: *Türkiye'de Zenofobi ve Milliyetçilik*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 180–2

¹⁵² ARSLAN, E.: cit. d., s. 410. Podobně AKGÜN, B. – ÇALIŞ, Ş. H.: *Tanrı Dağı Kadar Türk, Hıra Dağı Kadar Müslüman: Türk Milliyetçiliğinin Terkibinde İslâmcı Doz*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 585–8

soustředit na národní ideologii a proměnu společenského vědomí.¹⁵³ Z toho důvodu dnešní autoři věnují v tomto kontextu největší pozornost jazykové reformě a pohledu na historii, zejména vzniku turecké historické teze,¹⁵⁴ jako hlavním ukazatelům rozvoje národní identity v samostatném Turecku. Důraz na vytváření nacionalistického pohledu na tureckou historii, jejímž zásadním cílem bylo ukázat Turecko jako součást západní civilizace, se objevuje v osmi kapitolách. B. Ersanlı, která se ve své kapitole detailně věnuje myšlenkám turecké historické teze, považuje toto období za zásadní, protože se zde definitivně vytváří odklon od osmanské identity k turecké.¹⁵⁵ Na druhou stranu v knize najdeme i kritický pohled na tradiční přístup k tureckému nacionalismu, který ho spojuje právě s kemalismem. Hlavní kritikou tohoto přístupu je jeho přílišná generalizace tureckého nacionalismu, která opomíjí, že vedle kemalistického proudu, který byl dominantní, existovaly i odlišné proudy tureckého nacionalismu, které je potřeba do studia zahrnout, aby bylo možné tureckou identitu pochopit jako celek.¹⁵⁶ Pro mezidobí mezi Osmanskou říší a republikánským Tureckem Mustafy Kemala stojí ještě za zmínku kapitola E. D. Göktürka, která přináší nový pohled na období mezi roky 1919 a 1923, kdy vznikla Turecká republika. Autor zde ukazuje alternativní interpretaci boje za nezávislost, který je tradičně popisován jako jednotný boj nacionalistického Turecka proti cizí okupaci a istanbulska vláda je vykreslována jako kolaborující protinárodní elita. Göktürk na základě podrobné analýzy dobových pramenů ukazuje odlišnou interpretaci této části historie, a tím i klasického výkladu rozvoje jednotného tureckého národního uvědomění pod velením Mustafy Kemala v době boje za nezávislost.¹⁵⁷

Vývoji po druhé světové válce se současní autoři věnují ve výrazně menším rozsahu, což dokazuje mimo jiné to, že je pro ně stále důležitější studium počátků a myšlenkových zdrojů tureckého nacionalismu než jeho vývoj v pozdějších letech. Tomuto vývoji se věnují jen v souvislosti se specifickými politickými proudy, například

¹⁵³ ÇAĞAPTAY, S.: *Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde Irk, Dil ve Etnisite*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 245

¹⁵⁴ Turecká historická teze (*Türk Tarih Tezi*) – významná součást kemalistických reforem v oblasti kultury a s ní spojené národní historie. Tato vědecká teze vznikala v době 1930–1937. Jejím cílem bylo představit kořeny tureckého národa a vytvořit skutečně národní historii odlišnou od tradiční historie náboženského společenství. Je vnímána jako zásadní součást turecké národní identity republikánského období.

¹⁵⁵ ERSANLI, B.: *Bir Aidiyet Fermanı: "Türk tarih Tezi"*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 802–6

¹⁵⁶ ERTEKİN, O.: cit. d., s. 345–387; podobně KOÇAK, C.: *Kemalist Milliyetçiliğinin Bulanık Suları*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 37–43

¹⁵⁷ GÖKTÜRK, E. D.: cit. d., s. 103–115

v souvislosti s anti-komunistickým hnutím, populismem nebo liberalismem,¹⁵⁸ což nám může ukazovat například to, že nacionalismus už v tomto období autoři nevnímají jako samostatný myšlenkový koncept, ale spíš jako důležitý princip, který je obsažený ve všech liniích politického myšlení v Turecku. Jediným autorem, který se věnuje současnému tureckému nacionalismu je U. Özkırımlı. V samotném úvodu svého příspěvku píše, že nechce zpochybňovat význam nacionalismu v minulosti, ale chce se zaměřit na jeho význam dnes,¹⁵⁹ protože, jak říká v závěru, představa konce nacionalismu je v dnešní době stále utopií,¹⁶⁰ a proto je potřeba se jeho dnešními projevy zabývat. Z toho důvodu ve svém příspěvku ukazuje, jak se turecký nacionalismus projevuje v každodenním životě běžného Turka (rádio, televize, přítomnost tureckých vlajek a log ve tvaru turecké mapy ve veřejném prostoru apod.).¹⁶¹

Z analýzy sledovaného období jasně vyplývá, že mezi současnými autory stále převládá tradiční přístup ke studiu tureckého nacionalismu. Ale najdeme zde i autory, kteří k tomuto tradičnímu období počátků nacionalismu přistupují kriticky. V podstatně menší míře se dnešní odborníci věnují období od konce druhé světové války a minimální je i prostor, kteří autoři věnují současným projevům tureckého nacionalismu. Je otázkou, zda se nějak mění přístup autorů v dnešní době, kdy je patrné, že turecký nacionalismus začíná hrát stále výraznější úlohu v rétorice a cílech současné turecké, ale i světové politické elity, a je proto důležité se jeho dnešními projevy zabývat.

4. 2. Osobnosti a teoretické koncepty

Pro pochopení myšlenkových zdrojů současných autorů píšících o tureckém nacionalismu je klíčovým tématem využívání teoretických konceptů a myšlenek zásadních osobností, které se podílely jak na formování nacionalismu obecně, tak specificky v Turecku. Již na první pohled je z analýzy patrné, že autoři v mnohem větší míře vycházejí z myšlenek tureckých dobových osobností nebo současných odborníků na tuto problematiku než z prací světových teoretiků a myslitelů. Pro lepší představu, nejčastěji zmiňovaným autorem v otázce zrodu a vývoje tureckého nacionalismu je

¹⁵⁸ TAŞKIN, Y.: *Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm*, in: BORA, T.-GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 618–34; BORA, T. – CANEFE, N.: cit. d., s. 635–62; COŞAR, S.: cit. d., s. 718–30

¹⁵⁹ ÖZKIRIMLI, U.: *Türkiye'de Gayriresmî ve Popüler Milliyetçilik*, in: BORA, T.-GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 707

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 717

¹⁶¹ Detailněji viz ÖZKIRIMLI, U.: *Türkiye'de Gayriresmî ve Popüler Milliyetçilik*, s. 715–6

jednoznačně Ziya Gökalp¹⁶² (1876–1924), jeho práce jsou citovány přímo nebo přes sekundární zdroje ve 22 ze 41 kapitol. Oproti tomu nejčastěji zmiňovaným západním autorem je jeden z klasiků teorie nacionalismu – Benedict Anderson a jeho nejvýznamnější práce *Představy společenství*.¹⁶³ Ten je ovšem citován jen v osmi kapitolách. Pokud se podíváme na nejčastěji citované osobnosti obecně, v podstatě stejně často jako Ziya Gökalp je, nepříliš překvapivě, zmiňován první turecký prezident Mustafa Kemal Atatürk. Četnost výskytu jeho jména je však do značné míry dána také tím, že se autoři často věnovali období jeho vlády, jak ukázala předchozí podkapitola. Nicméně i množství citací jeho projevů (zejména významného textu *Nutuk*¹⁶⁴) potvrzuje jeho význam jako myslitele tureckého nacionalismu a reformátora turecké národní identity. V menší míře, ale stále velice často (12x), je v kapitolách odkazováno na myšlenky Yusufa Akçury¹⁶⁵ (1876–1935), předního tureckého ideologa nacionalismu a zastávce myšlenek pan-turkismu¹⁶⁶ a sekularismu. Je zajímavé, že je v podstatě výhradně zmiňován ve spojení s myšlenkami Ziyi Gökalpa. Z pozdější doby pak autoři hojně odkazují (celkově v jedenácti kapitolách) na Alparslana Türkeşe (1917–1997), významného tureckého politika a představitele ultrapravicového křídla, který je spojován především s MHP.¹⁶⁷ Výraznými autory jsou ještě Ahmed Ağaoğlu (1869–1939), osmanský, resp. turecký novinář, politický aktivista a jeden ze zakladatelů pan-turkismu, a Nihal Atsız (1905–1975), významný turecký nacionalistický spisovatel, podporovatel nacismu a kritik komunismu. Oba zmínění autoři jsou citováni v devíti kapitolách. Význam všech výše zmiňovaných osobností pro současné autory dokládá mimo jiného také to, že jejich medailonky jsou součástí této knihy. O to překvapivější je však množství zmínek o Fuatu Köprülü (1890–1966), který se objevuje v deseti kapitolách, nicméně jeho medailonek v knize chybí. Köprülü, známý také jako Köprülü zade,¹⁶⁸ byl turecký

¹⁶² Osmanský sociolog a spisovatel, jeden z nejvýznamnějších myslitelů tureckého nacionalismu. Detailněji o něm bylo pojednáno v první kapitole této práce.

¹⁶³ ANDERSON, B.: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso 1983

¹⁶⁴ Nutuk – řeč Mustafy Kemala Atatürka na sjezdu CHP v říjnu 1927, která trvala 36 hodin. Je to jeden z klíčových pramenů pro pochopení kemalismu.

¹⁶⁵ Někdy jeho jméno zmiňováno ve formě Yusufa Akçuraoglu.

¹⁶⁶ Pan-turkismus vznikl koncem 19. století a jeho hlavní myšlenkou bylo politické a kulturní sjednocení turkického lidu po celém světě, tj. spojení Turků z Osmanské říše s turkickými národy ve střední Asii. Vznikl částečně jako reakce na vlivné evropské proudy panslavismu a pangermanismu. Detailněji o tomto hnutí viz Encyclopaedia Britannica. [15. 7. 2018] Dostupné na <<https://www.britannica.com/topic/Pan-Turkism>>.

¹⁶⁷ *Milliyetçi Hareket Partisi* (Nacionálně činná strana) – turecká krajně pravicová strana podporující ultranacionalismus a panturkismus. Založena A. Türkešem.

¹⁶⁸ Jméno Köprülü odkazuje na významné velkovezíry Osmanské říše ze 17. století, jejichž byl potomkem.

akademik a historik, který výrazně přispěl k utvoření turecké národní historie. Byl zakladatelem Türkiyat Enstitüsü [Institut turkologie] a v letech 1950–1954 pracoval jako ministr zahraničních věcí. Jeho akademické práce o turecké historii a literatuře jsou významné i pro dnešní odborníky.¹⁶⁹

Pokud se podíváme na turecké osobnosti z řad současných odborníků, nejcitovanějším autorem (10x) prací k tureckému nacionalismu je Tanıl Bora, editor analyzované knihy. Dalším hojně citovaným (7x) je Ahmet Yıldız, který zároveň přispěl do knihy medailonkem o Hamdullahu Suphi Tanrıöverovi. Stejně často je ještě citován významný turecký sociolog Şerif Mardin a turecký politolog a nejvýznamnější odborník na turecký nacionalismus – Taha Parla. Ten je však nejčastěji využíván jako sekundární zdroj pro myšlenky Ziyi Gökalpa.¹⁷⁰ Ostatní autoři jednotlivých kapitol jsou citováni spíše okrajově, stejně tak neexistuje žádná výrazná shoda ve využívaných sekundárních zdrojích pro historický nebo teoretický kontext. Jediným společným pojítkem, jak již bylo řečeno, může být převaha tureckých prací nad pracemi zahraniční autorů.

Jak už z výše uvedené analýzy vyplývá, netureckých osobností je v kapitolách využíváno podstatně méně. Kromě již zmiňovaného Benedicta Andersona je opakovaně (7x) využíván teoretik Eric J. Hobsbawm a jeho práce *Národy a nacionalismus od roku 1780*¹⁷¹ a různé texty od Ernesta Gellnera (celkově 6x). V rámci českého kontextu je ještě zajímavé opakované (4x) využití anglického překladu prací českého teoretika nacionalismu Miroslava Hrocha. Jeho práce jsou zde použity zejména v souvislosti s teoretickým konceptem nacionalismu u malých národů. Z rozboru jejich textů v předchozí kapitole vyplývá, že všichni tito autoři patří do modernistické školy teorií nacionalismu. Mezi současnými tureckými autory tedy pravděpodobně tento přístup stále dominuje. Je zajímavé, že kromě západních teoretiků se velmi málo využívají jiné přístupy k nacionalismu. Například Partha Chatterjee, jeden z nejvýznamnějších teoretiků nacionalismu z pohledu postkoloniálních studií, o kterém byla zmínka také v předchozí kapitole, se v příspěvcích objevuje jen třikrát. Z toho můžeme usuzovat, že autoři stále více čerpají z tradičních západních přístupů ke studiu nacionalismu než z přístupů nových. Podstatně víc (6x) je v knize zmiňován významný politolog a přední

¹⁶⁹ Mehmed Fuat Köprülü. Encyclopaedia Britannica. [15. 7. 2018] Dostupné na < <https://www.britannica.com/biography/Mehmed-Fuat-Koprulu> >

¹⁷⁰ Zejména práce: PARLA, T.: *The Social and Political Thought of Ziya Gökalp 1876–1924*, Leiden: 1985 nebo PARLA, T.: *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, İstanbul: İletişim Yayınları 1991

¹⁷¹ HOBBSAWM, J. E.: *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, New York: Cambridge University Press 1990.

orientalista Jacob M. Landau a jeho kniha o pan-turkismu.¹⁷² To může naznačovat, že dnešní turečtí autoři jsou ovlivněni západními pohledy na studium tureckého nacionalismu. Pokud se podíváme na rozložení zmiňovaných osobností v jednotlivých kapitolách, ukazuje se, že jsou všichni využíváni převážně společně v několika kapitolách. V největší koncentraci je najdeme v kapitole F. M. Göçek o vzniku tureckého nacionalismu.¹⁷³ Naopak v kapitole O. Ertekina o turkismu v republikánském období,¹⁷⁴ která v největší míře cituje turecké osobnosti, se z významných západních teoretiků neobjevuje nikdo. Z toho jasně vyplývá, že o zahraniční teoretickou literaturu se opírají jen někteří autoři. U zmíněné F. M. Göçek, která se světovými teoretiky pracuje nejvíce, je nutné dodat, že je to jedna z tureckých autorek, která dlouhodobě působí na University of Michigan, takže je pravděpodobně značně ovlivněná západním akademickým světem.

Tento stručný kvantitativní přehled využívaných myslitelů a odborníků ukazuje, že pro současné turecké odborníky na turecký nacionalismus jsou klíčové dobové turecké osobnosti, ale i jejich současní turečtí kolegové. Pokud už jsou však autoři rozhodnutí využívat zahraničních autorů, stále zde výrazně převažuje odkazování na autory, kteří patří ke klasikům západního teoretického a akademického kánonu, než na ty, kteří patří k odborníkům mimo západní tradici. Tento fakt nám může naznačovat, že přestože se Turci snaží ukázat svou nezávislost na Evropě, západní koncepty pro ně stále v podvědomí hrají zásadní roli, nebo že považují turecký příklad více za západní než za postkoloniální typ nacionalismu.

Následující část detailněji ukáže, jakým způsobem s hlavními teoretiky a osobnostmi jednotliví autoři kapitol pracují. Jak již bylo řečeno, nejčastěji se autoři opírají o teze Ziyi Gökalpa. Jeho myšlenky jsou mezi autory v podstatě totožně vnímány jako základ pro všechny myšlenkové proudy tureckého nacionalismu, ať už v pozitivním, nebo negativním smyslu. V úvodu této kapitoly jsem již zmínila, že kniha se tematicky věnuje i jednotlivým proudům tureckého nacionalismu. Gökalp je spojován s proudem označovaným jako turanismus, ale kritika jeho myšlenek se podle některých autorů ukazuje také jako základ pro pozdější proudy – zejména anatolismu, idealismu a rasového nacionalismu.¹⁷⁵ Gökalp je autory shodně vnímán jako základní představitel první

¹⁷² LANDAU, M. J.: *Pan Turkism in Turkey: A Study of Irrendentism*, London: C. Hurst & Co. 1981

¹⁷³ GÖÇEK, F. M.: cit. d., s. 63–76

¹⁷⁴ ERTEKİN, O.: cit. d., s. 345–387

¹⁷⁵ Kapitoly: ATABAY, M.: *Anadoluculuk*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 515; CAN, K.: *Ülkücü Hareketinin İdeolojisi*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 667; ARSLAN, E.: cit. d., s. 410

generace tureckého nacionalismu, v kapitolách je zdůrazňována jeho koncepce kulturního nacionalismu, která vnímá turectví z kulturního, ne rasového hlediska, a snaha začlenit do národní identity i identitu islámskou a západní civilizovanost. Zde je typicky citována jeho představa identity „z tureckého národa, islámské komunity a západní civilizace.“¹⁷⁶ Zásadní je pro autory také spojení s kemalismem. Autoři se v tomto kontextu shodně zabývají důvody, proč se kemalismus odklonil od Gökalpových tezí. Jako nejčastější důvod je uváděn rozpor v otázce náboženství, kdy nová turecká identita v republikánském období byla založena na sekularismu.¹⁷⁷ Podle B. Ersanlı, která se zabývala budováním národní identity přes formulování historie, byli hlavními strůjci tohoto historického konstruktu Ziya Gökalp, Yusuf Akçura a Fuat Köprülü, ale v kemalismu se prosadil Akçurův etnický přístup hlavně proto, že Gökalp zemřel dřív, než mohl své teze plně prosadit v novém režimu.¹⁷⁸ Ziya Gökalp však není využíván jen jako ukázkový příklad pro vysvětlení hlavních idejí turecké národní identity, ale také jsou jeho myšlenky hojně používány jako komparační rámec pro pochopení nejdůležitějších myšlenek, kterými se turecký nacionalismus inspiroval. Například Fethi Açıkel využívá díla Ziyi Gökalpa jako hlavní pramen, na kterém ukazuje vliv západní myšlenkové tradice na formování turecké národní identity. Jasně se zde ukazuje vliv francouzské školy – je zde citován například Gustave Le Bon (1841–1931), ale největší prostor je zde věnován obecně známé inspiraci É. Durkheimem (1858–1917) a jeho „sociálním idealismem“ [*İçtimai Mefkurecilik*].¹⁷⁹ Vliv francouzské školy je patrný i u samotného autora, který pro teoretický kontext kapitoly využívá práce P. Althussera, E. Balibara nebo P. Bourdieua.¹⁸⁰

Další významné představitele jsem se pro přehlednost rozhodla rozdělit do několika skupin, kterým se můžeme věnovat odděleně. První skupinou jsou osobnosti z osmanského období, kdy se podle některých autorů klíčové myšlenky formovaly. Do další skupiny, která z analýzy vyplývá, patří často zmiňovaní vzdělání migranti, zejména z Ruska. V oficiální rovině méně zdůrazňovaný, ale o to rozsáhlejší je v knize patrný vliv literátů na utváření národní identity, nejen v době jejího formování, ale i dnes, proto jsem

¹⁷⁶ Originální znění: „*Türk Milletinden, İslam ümmetinden ve Batı Medeniyetinden*” AKGÜN, B. – ÇALIŞ, Ş. H.: cit. d., s. 590. Podobně GÖÇEK, F. M.: cit. d., s. 73.

¹⁷⁷ Detailněji GÖKTÜRK, E.D.: cit. d., s. 103-116 nebo ÇAĞAPTAY, S.: cit. d., s. 245–262

¹⁷⁸ ERSANLI, B.: cit. d., s. 802

¹⁷⁹ AÇIKEL, F.: *Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 128; spojení s Durkheimem také İNSEL, A.: *Milliyetçilik ve Kalkınmacılık*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 765

¹⁸⁰ AÇIKEL, F.: cit. d., s. 120–22

je vybrala jako třetí významnou skupinu. A na závěr analýza ukázala, že mezi tehdejšími tureckými osobnostmi byla velmi výrazná linie rasového nacionalismu, proto se těmto osobnostem budu také věnovat zvlášť.

V podkapitole o sledovaném období jsem zmiňovala, že se v menší míře autoři věnovali také období před vznikem Turecké republiky. S tím souvisí také odkazování na některé osobnosti z tehdejší doby. Nejčastěji se ve spojení s Osmanskou říší mluví o roli Envera paši (1881–1922), jednoho z vůdců mladoturecké revoluce, člena triumvirátu „tři pašů“ a velitele osmanské armády. Je zmiňován zejména v souvislosti s myšlenkou Turkistánu¹⁸¹ a snahy o obnovení spojení se střední Asií. V tomto případě se nejedná tolik o rozbor jeho myšlenek, ale spíš o ukázání jeho praktické role jako velitele a vrcholného představitele Osmanské říše. Dalšími významnými osobnostmi, které jsou v souvislosti s rozvojem ideje turkismu spojené, jsou Mustafa Celaleddin paša (1826–1876), emigrant z Polska a významný osmanský strateg, Ahmed Vefik paša (1823–1891), významný osmanský státník a překladatel, autor prvního tureckého slovníku *Lehçe-i Osmani* [Osmanský dialekt], Şemseddin Sami (1850–1904), původem albánský spisovatel a intelektuál, který přeložil do turečtiny nejstarší turkické památky,¹⁸² Süleyman (Hüsni) paša (1838–1892), přední velitel osmanské armády, a Ali Suavi (1839–1878), význačný osmanský intelektuál a reformátor, který byl ovšem po celý život zastáncem myšlenek pan-osmanismu a pan-islamismu, nicméně tureckou historiografií je často mylně řazen mezi stoupence tureckého nacionalismu.¹⁸³ Tak tomu je i v případě analyzované knihy, což můžeme vysvětlit i tak, že dnešní turečtí autoři stále pokračují v tradičním přístupu k tureckému nacionalismu.¹⁸⁴ Všichni výše jmenovaní jsou většinou zmiňováni společně jako jedni ze zakladatelů myšlenek turkismu a zároveň jako významní inspirátoři pro pozdější osobnosti tureckého nacionalismu, jakými byli Yusuf Akçura nebo Ahmet Ağaoğlu.¹⁸⁵ V souvislosti s osmanskými osobnostmi stojí určitě za zmínku,

¹⁸¹ Turkistán je oblast ve střední Asii, která je osídlena turkickými národy. Součástí myšlenek panturkismu byla představa vytvoření jednotné říše spojující všechny turkické národy.

¹⁸² Orchonské nápisy a Kutadgu Bilig

¹⁸³ Podrobně se problematice osobnosti a odkazu A. Suaviho věnuje disertační práce JOHNSON, A. S.: *A Revolutionary Young Ottoman: Ali Suavi (1839–1878)*, Institute of Islamic Studies, Montreal: McGill University 2012.

¹⁸⁴ G. G. Özdoğan ho zmiňuje v souvislosti s jeho prací o turkickém etniku, v souvislosti s etnickým počátkem nacionalistické historie ho zmiňuje také B. Ersanlı. B. Ayvazoğlu ve své kapitole dokonce ukazuje, že pro N. Atsızu patřil Ali Suavi vedle Süleymana paši, Ziyi Gökalpa a Rıza Nuri k největším stoupencům turkismu, což autor nijak neproblematizuje. Více viz ÖZDOĞAN, G. G.: *Dünyada ve Türkiye’de Turancılık*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 394; ERSANLI, B.: cit. d., s. 801; AYVAZOĞLU, B.: cit. d., s. 559.

¹⁸⁵ Podrobněji např. ERTEKİN, O.: cit. d., s. 350

že ve většině případů je autoři kapitol citují nikoliv z původních pramenů, ale ze sekundární literatury. Je otázkou, zda autoři jen využívají toho, že osmanské texty před nimi někdo zpracoval turecky, nebo jestli autoři nemají dostatečné znalosti v osmanštině. V takovém případě se nabízí také otázka, zda může být výklad vlivu osmanských intelektuálů na turecký nacionalismus ovlivněn tím, že některé osmanské prameny nejsou vydány v moderní turečtině. To však z analýzy studované knihy určit nemůžeme.

Významnou roli mezi mysliteli tureckého nacionalismu sehrála početná migrace z jiných částí Osmanské říše nebo zemí pod vlivem Ruska. Těmto osobnostem proto věnují značnou pozornost také autoři v knize. G. Soysal ve své kapitole ukazuje, že první teoretici tureckého nacionalismu byli převážně migranti z turkických republik ovládaných Ruskem.¹⁸⁶ Ukazuje zde, že tito intelektuálové se později mimo jiné podíleli, i když většinou neoficiálně, na jazykové a historické reformě v Turecké republice, čímž do ní vnesli novou perspektivu více zaměřenou na oblast střední Asie. Autor zde na druhou stranu zdůrazňuje společenskou problematičnost této skupiny – společnost je mnohdy vnímala stále jako „neturky“ a oni sami bojovali hlavně za dosažení nezávislosti svých domovin. K tomu využívali právě Turecko, kde zdůrazňovali potřebu jednoty turkických zemí a podporovali negativní postoj vůči SSSR.¹⁸⁷ Mezi těmito osobnostmi stojí za zmínku vedle významných teoretiků Yusufa Akçury (Tatar) a Ahmeda Ağaoğlu (Ázerbájdžánek), o kterých jsem už psala, například Zeki Velidi Togan (Baškirec, 1890–1970), Abdülkadir İnan (Tatar, 1889–1976) nebo Ahmed Çaferoğlu (Ázerbájdžánek, 1899–1975). Specifické postavení má mezi nimi Ismail Gasprinski (1851–1914), krymský Tatar, který se významně podílel na rozvoji kulturní identity turecké menšiny v Rusku, ale zároveň byl v úzkém kontaktu s osmanskými nacionalisty. Všechny tyto osobnosti najdeme i v dalších kapitolách, které už se specificky na migraci nezaměřují, což dokazuje, že jim dnešní autoři skutečně přikládají značný význam.

Poslední specifickou skupinu tureckých osobností, která ukazuje zejména neoficiální formování turecké národní identity, představují turečtí literáti. V knize je přímo, ale i nepřímo velmi často ukazováno, že v implementaci reformních pohledů a rozšiřování národního vědomí mezi obyvatele sehrála zásadní úlohu turecká literatura. To, že literatura bude hrát významnou roli v budování tureckého národního vědomí, vyplývá už z prohlášení Süleymana paši o tom, že „výraz *osmanský* znamená jen jméno

¹⁸⁶ SOYSAL, G.: *Rusya Kökenli Aydınların Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasına Katkısı*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 484

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 485–490

našeho státu, jméno našeho národa je ale turecký, proto náš jazyk je turečtina a naše literatura je turecká.“¹⁸⁸ Na základě těchto myšlenek se začala rozvíjet literatura evropského stylu podporující turecké vlastenectví. Vedle tradičních jmen, jako jsou Namik Kemal¹⁸⁹ (1840–1888), Halide Edip Adıvar (1883–1964) nebo Yusuf Kadri Karaosmanoğlu (1889–1974), jejichž spojení s vlasteneckou literaturou je dobře známé, autoři opakovaně citují také Peyami Safu (1899–1961), Ömera Seyfettina (1884–1920), Ahmeda H. Tanpınara (1901–1962) nebo Yahyu Kemala (1884–1958).¹⁹⁰ A. Ö. Türkeş, který se ve své kapitole detailněji zabývá vlivem literatury na národní identitu, pak ukazuje odlišnost republikánské vlastenecké literatury od současného skrytého nacionalismu. V té klasické se zdůrazňuje turecká etnicita, láska k vlasti, nepřátelství ze strany menšin nebo jiných národů a odlišnost Západu a Východu.¹⁹¹ Oproti tomu v literatuře z počátku 21. století můžeme sledovat proměnu národní identity, kde se klade důraz na prototyp „bílého evropského Turka“.¹⁹² V tomto kontextu cituje dnešní spisovatele, jako jsou Mehmet Söztutan, Tuğba Akyol a Murathan Mungan. Specifický význam literatury pro národní identitu ukazuje také N. Sirman ve své kapitole o nacionalismu žen, kde zdůrazňuje vliv literatury na proměnu chápání ženy ve společnosti a ženy jako „matky národa“ se všemi důsledky, které to pro ženy má.¹⁹³

V celé knize je kladen důraz na to, že o tureckém nacionalismu nelze mluvit jako o jednotném myšlenkovém směru. Jedním z nejvýznamnějších proudů, alespoň podle prostoru, který mu autoři v knize opakovaně věnují, je rasový nacionalismus. Ten se objevoval i v chápání identity v národní literatuře, o které byla řeč výše, zejména ve vykreslení nenávisti vůči cizincům a etnickým menšinám. Výrazným představitelem rasového nacionalismu v literatuře je podle autorů Ömer Seyfettin,¹⁹⁴ jeden z nejvýznamnějších moderních tureckých spisovatelů a velký zastánce zjednodušování

¹⁸⁸ Originální znění: „Osmanlı terimi yalnızca devletimizin ismidir, milletimizin ismi ise Türk'tür. Binaenaleyh, dilimiz Türk dili ve edebiyatımız da Türk edebiyatıdır.“ GÖÇEK, F. M.: cit. d., s. 72.

¹⁸⁹ Zejména pak kladen důraz na jeho drama *Vatan yahut Silistre* [Vlast neboli Silistre].

¹⁹⁰ U Y. Kemala je zajímavá také zmínka o jeho výrazné inspiraci francouzskými autory L. Cahunem a C. Julianem pro chápání vlasti a národa.

¹⁹¹ TÜRKES A. Ö.: *Millî Edebiyattan Milliyetçi Romanlara*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 811–826

¹⁹² Tento typ Turka má rysy Evropana (světlá pleť, vysoká postava apod.) i západní způsob myšlení (žije evropským způsobem odpovídajícím členovi společnosti v EU). TÜRKES A. Ö.: cit. d., s. 826–828

¹⁹³ Vedle románů Halide Edip je zde za zásadní romány ovlivňující identitu ženy považován Ankara od Karaosmanoğlu, *Aşk-ı Vatan* od Zafer Hanım nebo drama *Vatan yahut Silistre* od Namika Kemala, detailněji SİRMAN, N.: cit. d., s. 235–244.

¹⁹⁴ Například práce *Primo, Türk Çocuğu* [Primo, turecké dítě] a *Beyaz Lale* [Bílý tulipán], viz BELGE, M.: cit. d., s. 185.

jazyka v Osmanské říši.¹⁹⁵ Rasový nacionalismus je spojován s tzv. druhou generací nacionalistů, která se myšlenkově odlišuje od generace kulturního nacionalismu, jejímž hlavním představitelem byl Z. Gökalp. Za hlavního představitele je mezi autory shodně považován Nihal Atsız a v pozdějších letech pak Alparslan Türkeş. Kromě nich jsou mezi zástupce rasového nacionalismu řazeni Rıza Nur (1879–1942), Sabahattin Ali (1907–1948), Fethi Tevetoglu (1916–1989), Reha Oğuz Türkkan (1920–2010) nebo již výše jmenovaný Zeki Velidi Togan. Ukazuje se, že ani mezi nimi však nebyla shoda na pojetí rasy, respektive rasového nacionalismu. Tyto osobnosti jsou převážně citovány z vlastních děl, ale současní autoři zároveň ukazují inspiraci tehdejších osobností zejména v Německu. Na druhou stranu např. E. Arslan ve své kapitole na základě rozboru textů hlavních tureckých myslitelů tohoto proudu ukazuje, že oni sami se snažili dokázat, že jejich pojetí rasy a rasového nacionalismu je odlišné od toho evropského.¹⁹⁶ Tomuto tématu se ale budu detailněji věnovat v další podkapitole, která se blíže zabývá komparací tureckého nacionalismu s jinými.

Ačkoliv je velký důraz kladen na turecké autory a zejména pak dobové osobnosti, autoři v jednotlivých kapitolách neopomíjejí zmínit, že přední turečtí myslitelé nacionalismu se inspirovali v textech západních autorů. Významnou skupinou, pokud zůstaneme u osobností dobového kontextu, jsou evropští orientalisté. Nejzásadnější se v tomto ohledu jeví francouzský orientalista a spisovatel Leon Cahun (1841–1900), který je spojován zejména s inspirací pro prvotní osmanské myslitele, o kterých jsem psala výše, ale i později s vlivem na výklad tureckých dějin za kemalismu.¹⁹⁷ Autoři shodně zdůrazňují především jeho koncept turánské rasy¹⁹⁸ v jeho významné práci o historii Asie.¹⁹⁹ Kromě Cahuna autoři často vyzdvihují vliv dalšího francouzského orientalisty Josepha de Guignese (1721–1800), který ovlivnil zejména myšlenky Süleymana paši. Dalším významným orientalistou, tentokrát maďarského původu, je pro autory Armenius Vambery (1832–1913), který byl výrazným propagátorem turkického původu maďarštiny. Práce těchto tří autorů jsou převážně zmiňovány společně. V kapitole, kterou

¹⁹⁵ Literární tradice osmanské říše se vyznačovala komplikovaností jazyka a synonymním využíváním výrazů z osmanské turečtiny, perštiny a arabštiny. S rozvojem národní literatury vzniklo na začátku 20. století hnutí *Genç Kalemler*, které bojuje za zjednodušení a očištění literárního jazyka od arabských a perských výpůjček.

¹⁹⁶ ARSLAN, E.: cit. d., s. 415

¹⁹⁷ ERSANLI, B.: cit. d., s. 801

¹⁹⁸ Představa, že existuje rasa společná všem národům uralsko-altajské jazykové skupiny. Později se tato představa omezila na národy oblasti Turánu a stala se součástí panturkických myšlenek.

¹⁹⁹ Kniha *Introduction à l'histoire de l'Asie: Turcs et Mongols des origines à 1405*, ÖZDOĞAN, G. G.: cit. d., s. 394

napsal Murat Belge, přední turecký levicový intelektuál a politický aktivista, je pro český kontext ještě zajímavá zmínka románu *Muž bez vlastností* [Niteliksiz Adam] od rakouského spisovatele Roberta Musila (1880–1942), kde je ukázána podobnost mezi Osmanskou říší a Habsburskou monarchií v otázce vytváření národní identity. V kontextu toho zmiňuje také český nacionalismus, který se projevoval velice aktivně, jelikož byl v Habsburské monarchii v menšině, zatímco německý nacionalismus zde vznikl se zpožděním, stejně jako turecký v Osmanské říši.²⁰⁰ U dobových osobností stojí určitě za zmínku citování zpráv západních diplomatů, kteří působili v republikánském Turecku. Na základě zpráv zejména britských a amerických diplomatů je ukázáno, jak se dívali na turecké reformy formující novou národní identitu (jazykovou reformu, vytváření historie nebo výraznou kampaň *Vatandaş Türkçe Konuş* [Občane, mluv turecky]).²⁰¹ Ačkoliv jsou tyto citace využívány v textu spíše jako ilustrace, ukazují nám, že pro současné autory je důležité i to, jaký obraz si o Turecku vytvářeli tehdejší zástupci západního světa. Z evropských orientalistů autoři často využívají práce Jacoba M. Landaua, ale mimo něj také opakovaně pracují s díly Bernarda Lewise nebo Davida Kushnera. To ukazuje, že dnešní turečtí odborníci na turecký nacionalismus z části vycházejí také ze západního odborného pohledu na formování turecké identity.

U tureckých osobností, které podporovaly rasový přístup k nacionalismu, jsem zmiňovala, že hlavní představitelé tureckého nacionalismu byli v době, kdy se turecká národní identita plně utvářela, ovlivněni západními rasovými teoretiky a sociálním darwinismem přeneseným do roviny národů. Vedle německého vlivu se v kapitolách přímo odkazuje na významné práce tohoto proudu v Evropě. Hlavními citovanými autory jsou francouzský antropolog Arthur de Gobineau (1816–1882), švýcarští antropologové Eugène Pittard (1867–1962) a George Montandon (1879–1944) nebo britský antropolog Alfred C. Haddon (1855–1940). Pittard měl na turecký nacionalismus vliv i proto, že byl zároveň vedoucím disertace Afet İnan²⁰² o turecké rase,²⁰³ jejíž přínos pro tureckou identitu v ideologii kemalismu je opakovaně připomínán. C. Koçak ve své kapitole ukazuje popularitu rasových teorií i na prosloveh Mustafy Kemala, který svou nejvýznamnější řeč *Nutuk* zakončil větou: „*Sıla, kterou potřebujete, je přítomná*

²⁰⁰ BELGE, M.: cit. d., s. 184

²⁰¹ ÇAĞAPTAY, S.: cit. d., s. 250–259

²⁰² Afet İnan (1908–1985) – jedna z nejvlivnějších žen v okruhu Mustafy Kemala Atatürka, historička a socioložka, která se velkou měrou podílela na vzniku turecké historické teze a představě Turka jako příslušníka evropské rasy.

²⁰³ ÇAĞAPTAY, S.: cit. d., s. 246–247

v urozené krvi vašich žil!“²⁰⁴ To podle autora pro mnoho lidí dodnes znamená důkaz spojení tureckého nacionalismu s etnickými prvky, ačkoliv to tak úplně neplatí.

Vedle nejdůležitějších dobových osobností, tureckých i zahraničních, je pro pochopení uvažování současných autorů o tureckém nacionalismu zásadní sledovat teoretický rámec, který svým úvahám o tureckém nacionalismu dávají, pokud se tématu věnují z jiného než čistě historicky popisného hlediska. Z tohoto pohledu můžeme teoretiky rozlišit na evropské klasiky a autory s alternativním přístupem k nacionalismu. Jak vyplývá již z kvantitativního rozboru, většinově se autoři odkazují na klasické evropské teoretiky, zejména na Benedicta Andersona, Erica J. Hobsbawma, Ernesta Gellnera a Anthonyho Smithe, kterým se detailněji věnovala druhá kapitola této práce. Nicméně pokud se na využívání těchto teorií podíváme v detailu, ukáže se, že je autoři většinově využívají kriticky. Ukazují na nich, že pro turecký příklad jsou nedostatečné, což odpovídá výstupům z první části této práce, kde jsem ukázala zpracování tématu Osmanské říše, respektive Turecka v textech těchto klasiků teorie nacionalismu. Nejdetailněji se této problematice věnují A. Akman a N. Sirman. Oba se vedle západních autorů zabývají i srovnáním s autory teorií nacionalismu třetího světa, jako je například Partha Chatterjee. Autoři shodně obě skupiny těchto teoretiků z různých důvodů kritizují pro jejich omezený pohled, který rozděluje nacionalismy v podstatě jen na skupinu vyspělých západních států a zemí třetího světa s koloniální zkušeností, ale Turecko nepatří ani do jedné z nich.²⁰⁵ N. Sirman navíc evropské autory kritizuje také za to, že k otázce nacionalismu přistupují jen z pohledu muže (nacionalismus bývá spojen s konceptem bratrství), naopak v tomto ohledu oceňuje, že Chatterjee ve své práci gender tematizuje, nicméně ani jeden z těchto přístupů pro ni není ideální.²⁰⁶ Bez kritického pohledu je využíván koncept nacionalismu od českého teoretika Miroslava Hrocha, který je citován zejména v kontextu specifika nacionalismu malých národů. Pro kontext Osmanské říše je blíže rozebrán zejména v souvislosti s vývojem kurdského hnutí,²⁰⁷ ale pro analýzu tureckého nacionalismu se nevyužívá. Překvapivě nekriticky autoři přistupují k teorii nacionalismu od Ernesta Renana.²⁰⁸ Ernest Renan je citován ve čtyřech

²⁰⁴ Originální znění: „*Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!*“, in: KOÇAK, C.: cit. d., s. 40.

²⁰⁵ AKMAN, A.: cit. d., s. 83–88

²⁰⁶ SİRMAN, N.: cit. d., s. 235–244

²⁰⁷ BOZARSLAN, H.: *Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898-2000)*, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 855

²⁰⁸ RENAN, E.: *Co je to národ?*, in: HROCH, M. (ed.): cit. d., s. (původní text z 1882)

kapitolách.²⁰⁹ Všichni autoři odkazují pouze na Renanův koncept kolektivní paměti a potřeby zapomínání, který byl podle nich nutný a hojně využívaný i při vytvoření národní identity v Turecku. V jiném kontextu Renanův přístup k nacionalismu nevyužívají, proto možná k Renanovi nepřístupují kriticky jako k ostatním teoretikům nacionalismu.

Jako zásadní problém analyzované knihy vnímám u studia myšlenkových zdrojů nedostatečnou editorskou práci při vytváření seznamu využívané literatury. U velké části kapitol sice existují odkazy na příjmení autorů, ze kterých přispěvatelé ve své kapitole vycházejí, spolu s roky, kdy byla konkrétní díla vydána, nicméně tyto práce pak v závěrečném seznamu chybí. Někdy nejsou u konkrétních autorů zmíněna vydání v jiném než tureckém jazyce nebo existuje více textů, které autor vydal ve stejném roce. Ve všech těchto případech se dá jen velmi obtížně dohledat, z čeho jednotliví autoři kapitol vycházejí. Proto je v této analýze nedostatečně řešena otázka, zda autoři pracují z originálními texty, nebo pracují s překlady (ať už do turečtiny, nebo naopak z turečtiny do angličtiny). Ze stejného důvodu jsem se rozhodla věnovat se v analýze jen citování jednotlivých osobností, bez ohledu na to, zda autoři vycházejí ze stejných textů. Odpovědi na tyto otázky by jistě vytvořily komplexnější představu, nicméně v tomto případě by byly výsledky analýzy pravděpodobně zavádějící.

Ze zpracované analýzy hlavních myšlenkových proudů a teoretických konceptů, které se v jednotlivých kapitolách objevují, nicméně vidíme, že ačkoliv současní autoři zdůrazňují turecké autority i odborníky na tuto problematiku, při hlubším zkoumání se ukazuje, že i tito intelektuálové a akademici jsou silně formováni západními myšlenkami. Reformní nacionalisté vycházejí z klasiků tureckého nacionalismu, kteří se inspirovali mezi osmanskými intelektuály. Ti však podle všeho vycházeli z myšlenek západních orientalistů. V akademické rovině se také ukazuje, že pokud už autoři vycházejí z teoretických konceptů, ať už nacionalismu, nebo třeba teorie socialismu, většinou se opírají o západní teoretické přístupy. U teoretiků nacionalismu se ukazuje, že autoři vidí nedostatky v jejich aplikaci na turecký příklad, což se dále projevuje v přístupu k tureckému nacionalismu jako k jedinečnému případu, čemuž se bude věnovat následující podkapitola.

²⁰⁹ GEORGEON, F.: cit. d., s. 36; SİRMAN, N.: cit. d., s. 239; YÖRÜK, Z.: cit. d., s. 310; ÖZKIRIMLI, U.: cit. d., s. 709

4. 3. Srovnání tureckého nacionalismu

Pro chápání vlastní národní identity je tradičně podle odborníků potřeba vymezení se vůči někomu jinému.²¹⁰ Stejně tak se při studiu nacionalismu sledují podobnosti a odlišnosti mezi jednotlivými nacionalismy světa. I při studiu tureckého nacionalismu se tak autoři často opírají o demonstraci shodných a rozdílných prvků u jiných nacionalismů. V textech západních teoretiků nacionalismu převládá detailní rozbor evropských nacionalismů, v menší míře se pak studují nacionalismy v postkoloniálním světě. Jak ukázala předchozí podkapitola, současní turečtí autoři píšící o tureckém nacionalismu v stále větší míře ukazují problematičnost těchto tradičních typologií nacionalismu a kritizují klasické západní texty i práce postkoloniálních studií jako nedostatečné pro studium tureckého příkladu. Sám editor v úvodu knihy poukazuje na problematiku dnešních komparací, které jsou tradičně omezené na povrchní „garanci“ pro první západní nacionalismy v rámci představy moderní evoluce a s tím spojené šablony „opožděných“ nacionalismů mimo západní civilizaci, a vyzývá k novému přístupu ke srovnávání nacionalismů.²¹¹ Autoři se shodně v jednotlivých kapitolách snaží ukázat jedinečnost tureckého nacionalismu, nicméně i tak můžeme v knize najít opakovaně příklady srovnání s nacionalismy, které vývoj v Turecku ovlivnily. Mezi nimi najdeme i přístupy, které se snaží naznačit novou cestu, o které mluvil editor v úvodu knihy.

Při studiu nacionalismu je všeobecně kladen důraz na význam ideálů Velké francouzské revoluce z roku 1789, která se považuje za první praktický projev nacionalismu ve světě a velký zdroj inspirace pro vlnu národního uvědomění po celém světě.²¹² Vliv francouzské školy je z celé knihy patrný i v jiných směrech, které byly zmíněny výše, ale řada autorů kapitol pokračuje i v tomto velmi tradičním přístupu a při rozboru vzniku tureckého nacionalismu,²¹³ zejména pak v souvislosti s kemalistickým vývojem, se odkazuje právě na inspiraci Velkou francouzskou revolucí.²¹⁴ T. Bora a T. Ceneffe navíc ukazují podobnost Velké francouzské revoluce a turecké kemalistické revoluce – obě byly vedeny lidem proti autoritám starého režimu, a proto to byly skutečné

²¹⁰ Tvrdí to i editor analyzované knihy viz BORA, T.: cit. d., s. 22.

²¹¹ BORA, T.: cit. d., s. 21–22

²¹² V knize zmiňují vlivy ideálů Velké francouzské revoluce na rozvoj nacionalismu, nejen v Turecku například BELGE, M.: cit. d., s. 181 nebo SÍRMAN, N.: cit. d., s. 236.

²¹³ N. Sirman ve své práci ukazuje vliv revolučních myšlenek Francie už v době tanzimátských reforem a vzniku první ústavy. Více viz SÍRMAN, N.: cit. d., s. 236–7.

²¹⁴ Například: ATABAY, M.: cit. d., s. 531; BORA, T. – CENEFFE, N.: cit. d., s. 637; ERSANLI, B.: cit. d., s. 801

revoluce.²¹⁵ Na příkladu vývoje ve Francii autoři dále vysvětlují, proč je pro národ důležitá armáda, která hraje v případě turecké identity skutečně zásadní roli. A. G. Altınay a T. Bora ve své kapitole ukazují, že ve Francii vedle národního státu vznikla také občanská armáda, která spolu s národním vzděláváním vytvořila ve společnosti identitu Francouzů.²¹⁶ Tento model politického, občanského národa se v kapitolách objevuje v souvislosti s tureckým nacionalismem opakovaně – například G. G. Özdoğan ve svém příspěvku označuje turectví zakořeněné v Ústavě z roku 1924 za francouzský model národa.²¹⁷

Vedle inspirace z francouzské myšlenkové tradice a pojetí nacionalismu se v knize v podobném množství autoři odkazují na inspiraci v německém nacionalismu, zejména pak v souvislosti s rasovým přístupem k nacionalismu, o čemž už byla v souvislosti s tureckým příkladem zmínka. T. Akçam ve své kapitole připomíná, že turecký nacionalismus vznikl oproti jiným národům se zpožděním, až v době šíření myšlenek sociálního darwinismu a rasových teorií, což podle autora způsobilo, že tehdejší osmanská elita nedokázala pochopit klasický západní model nacionalismu založený na demokratizaci a politických reformách, a proto se zhlédl ve vzoru německého nacionalismu.²¹⁸ Podobnost s Německem se nicméně v případě Turecka využívá převážně v souvislosti s dobou, kdy se turecký nacionalismus nejvíce rozvíjel, tedy ve 30. letech, kdy se v Evropě rozrůstal rasový koncept národa a v Německu sílily myšlenky nacismu. V tomto ohledu je také opakovaně zdůrazňováno, že významný podíl na této inspiraci měla také úzká politická spolupráce s Německem před a během druhé světové války.²¹⁹ Autoři ukazují, že mezi tehdejšími tureckými intelektuály byly velké sympatie s Hitlerem a nacistickým Německem,²²⁰ ale na druhou stranu dodávají, že turečtí intelektuálové neměli žádné výrazné vazby na Německo a v mnoha ohledech si tehdejší myšlenky upravovali. To platí i v případě pojetí rasy a rasového nacionalismu. S. Çağaptay v závěru své kapitole říká, že ačkoliv můžeme turecký nacionalismus řadit mezi rasové nacionalismy, protože se vyvíjel v době popularity rasových teorií a pod vlivem ideologie nacismu, a ačkoliv byla pro turecké reformátory zásadní četba tehdejších rasových teoretiků, o čemž byla zmínka v předchozí podkapitole, turecké

²¹⁵ BORA, T. – CENEFE, N.: cit. d., s. 638

²¹⁶ ALTINAY, A. G. – BORA, T.: cit. d., s. 140

²¹⁷ ÖZDOĞAN, G. G.: cit. d., s. 398

²¹⁸ AKÇAM, T.: cit. d., s. 54

²¹⁹ Detailněji ARSLAN, E.: cit. d., s. 413–414 nebo ERTEKİN, O.: cit. d., s. 361–370.

²²⁰ AYVAZOĞLU, B.: cit. d., s. 566 nebo TAŞKIN, Y.: cit. d., s. 620

pojetí je odlišné. I když jsou hlavní práce této doby založené na biologických faktech ukazujících tureckou příslušnost k evropské rase apod., v praxi byl turecký nacionalismus podle Çağaptaye založen na myšlenkách nacionalismů 19. století. Rasa je zde vnímána jako národní společenství, jehož základem se v Turecku stává jazyk. Nejviditelnější odlišností je zde to, že oproti Evropě, kde ve 30. letech započala nenávisť a izolace vůči židovskému obyvatelstvu, v Turecku se v rámci kampaně *Občane, mluv turecky* pracovalo na přijetí židovské menšiny do tureckého národa.²²¹ Podobně o tom píše také E. Arslan, který poukazuje na to, že tehdejší příznivci rasismu v Turecku podobnost s Německem odmítali. N. Atsız zde ukazuje odlišnost svého přístupu na tom, že „Německý rasismus je pouze proti Židům [...] Pokud jde o náš rasismus, je proti všem národům.“²²² Německý nacionalismus autoři vnímají jako podobný také pro jeho spojení s lidovostí,²²³ respektive důrazem na lid, čímž se spolu s tureckým odlišují od většiny západních nacionalismů.²²⁴ V tomto směru lze říct, že příklad Německa je autory často vnímán jako specifický příklad západního nacionalismu, který se od ostatních odlišuje a je tak bližší tureckému chápání. Autoři opakovaně zmiňují německý příklad v kontextu země, kde se nacionalismus rozvíjel spolu s důrazem na modernizaci, mezi které se řadí i Turecko.²²⁵ A. İnsel ve své kapitole dokonce ukazuje, že Německo bylo mezi tureckými reformátory vnímáno jako vzor nacionalismu vedoucího k modernitě a pokroku.²²⁶ Německé myšlení je také využíváno jako zdroj inspirace pro spojení nacionalismu a militarismu. V kapitole věnující se přímo spojení armády a národa autoři zmiňují Atatürkovu inspiraci v myšlenkách německého generála von der Goltze (kniha *Das Volk in Waffen*), nicméně i v tomto případě autoři ukazují, že v Turecku prošly německé myšlenky vlastní interpretací, a proto se národní armáda stala vrcholem historického vývoje a hlavní charakteristikou Turka se stal „dobrý voják“.²²⁷ Zatímco příklad Francie autoři využívají pro vysvětlení občanského nacionalismu, německý příklad je využíván jako zástupce kulturního nacionalismu. Turecký příklad je pak ukázkou spojení těchto přístupů jako jeden z důkazů jeho specifičnosti.²²⁸

²²¹ÇAĞAPTAY, S.: cit. d., s. 260–261

²²²ARSLAN, E.: cit. d., s. 415

²²³Lidovost – tur. *Halkçılık* je dalším klíčovým principem tureckého národa, který ukazuje, že turecký národ je národem lidu, ne elity, a stát musí hájit jeho zájmy.

²²⁴BORA, T. – CENEFE, N.: cit. d., s. 640

²²⁵Detailněji například NALÇAOĞLU, H.: *Vatan: Toprakların Altı, Üstü ve Ötesi*, in: BORA, T. – GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 305.

²²⁶İNSEL, A.: cit. d., s. 764

²²⁷ALTINAY, A. G. – BORA, T.: cit. d., s. 142

²²⁸Originální znění: „*Alman ırkçılığı yalnız Yahudilere karşıdır [...] Bizim ırkçılığımız ise bütün milletlere karşıdır*“, in: ERTEKİN, O.: cit. d., s. 356.

Velkým tématem, které už bylo naznačeno výše, je pro autory otázka typologického zařazení tureckého nacionalismu. Již z analýzy citací vyplývá, že autoři odmítají dělení nacionalismu na dva typy – klasický západní a postkoloniální. Turecký příklad se při aplikaci teoretických konceptů v mnohém více podobá nacionalismům rozvojového světa, ale je jiný.²²⁹ Y. Taşkin ve své kapitole věnuje značný prostor turecké alergii na země třetího světa, mezi které se snaží západní svět Turecko řadit, což podporuje nedůvěru vůči Západu a ještě více vede k distancování se od „zaostalých“ národů, jakými jsou pro Turky dlouhodobě Arabové nebo Kurdi, což naopak odpovídá koloniálnímu nacionalistickému diskurzu.²³⁰ Snaha o přijetí mezi evropské národy je pro turecký nacionalismus v době jeho vzniku typická. Nicméně A. İnsel v závěru své kapitoly kritizuje západní pojetí civilizace a vyspělosti, které je od konce 90. let spojeno s členstvím v EU, což na Turecko a tureckou identitu spojenou s důrazem na vyspělost vytváří velký tlak a podporuje tendence zdůrazňovat svou jedinečnost.²³¹ Jak už bylo řečeno v předchozí podkapitole, turečtí autoři se v kapitolách v podstatě shodně snaží ukázat jedinečnost tureckého příkladu, ať už z důvodu specifického historického a kulturního kontextu, nebo samotnými myšlenkovými koncepty. Ojedinelým příkladem, který stojí za zmínku, je kapitola N. Lindisfarne, kde je představa jedinečnosti spojená s vytvářením národní historie založené na výjimečnosti kritizována jako omezující a chybná, protože posiluje diskriminaci a izolovanost národa od okolních vlivů. Slovy Mustafy Kemala je turecký národ jedinečný, protože „*my se podobáme jen sami sobě*.“²³² Podle autorky je však potřeba udělat revizi tohoto přístupu a naučit se dívat na národní historii, a tedy i na chápání národní identity z pohledu širšího regionu a sociopolitických vlivů okolí. Jako jediná tak výrazně kritizuje přístup k tureckému nacionalismu jako k něčemu jedinečnému, protože tento přístup brání jakékoliv reflexi a kritickému poznání reality.²³³

V několika kapitolách se objevuje snaha ukázat třetí skupinu nacionalismů, která neodpovídá ani koloniálním mocnostem, ani postkoloniálním zemím. Do této skupiny autoři opakovaně vedle tureckého nacionalismu řadí nacionalismy zemí, jako jsou například Rusko, Čína nebo Japonsko. A. Akman si ve své kapitole přímo klade otázku, zda je Turecko specifickou výjimkou, nebo se shoduje se zeměmi podobné tradice a tvoří

²²⁹ AKGÜN, B. – ÇALIŞ, Ş. H.: cit. d., s. 586

²³⁰ TAŞKIN, Y.: cit. d., s. 630-1

²³¹ İNSEL, A.: cit. d., s. 776

²³² Originální znění: „*Biz bize benzeriz*“, in: LINDISFARNE, N.: cit. d., s. 206.

²³³ LINDISFARNE, N.: cit. d., s. 202-7

součástí nového konceptu. Turecký nacionalismus je zde připodobněn k příkladu Ruska a Číny,²³⁴ které jsou nezapadní země bez přímé koloniální zkušenosti a se specifickou historickou zkušeností heterogenních impérií. Ukazuje, že tyto země jsou vyloučeny z klasických rozporů nacionalismů, nestaví se do roviny kolonizovaný-kolonizátor, a tedy neřeší dilema mezi modernizací a důrazem na kulturní jedinečnost, ale ani nezapadají do dilematu mezi etnickým a občanským nacionalismem, který řeší západní země. Pro tyto země tak Akman přichází s novým konceptem tzv. modernistického nacionalismu, jehož cílem je kulturní a společenská proměna skrze převzetí „hodnotových“ prvků západní civilizace a napodobení a přijetí západní kultury jako pokrokové a univerzální.²³⁵ U Turecka to Akman ukazuje na kemalistickém nacionalismu, který na jednu stranu odmítá osmanskou kulturu jako netureckou, ale na druhou stranu se snaží o přijetí opět cizí, evropské kultury,²³⁶ čímž podporuje rozporné dilema turecké identity, která leží někde mezi Východem a Západem,²³⁷ což je dodnes problematickým prvkem turecké národní identity a jejího uchopení, a zároveň vytváří nacionalismus založený na absolutní modernizaci. Specifičnost této skupiny zemí ukazuje i S. Aydın při studiu specifického přístupu k socialismu v Turecku, který má blíže k čínskému pojetí pod vlivem teorií třetího světa než západnímu pojetí marxismu, jak ho známe v evropském kontextu.²³⁸

Z celkové analýzy knihy vyplývá, že autoři se v převážné většině snaží ukázat turecký nacionalismus jako specifický. Pokud už ukazují inspiraci nebo srovnání s jinými nacionalismy ve světě, většinově se jedná o tradiční inspiraci francouzskými myšlenkami, nebo o podobnost s nacionalismem v Německu. Jen několik autorů ukazuje nový přístup k tureckému nacionalismu nebo ke studiu nacionalismu obecně. Ačkoliv se autoři shodují na tom, že tradiční typologie pro studium nacionalismů je nedostatečná, ve většině případů se nesnaží vytvořit nový přístup ke kategorizaci, ale jen ukazují, že turecký příklad nespadá ani do jedné z kategorií, a je tedy jedinečný. Jen ve výše popsáných příkladech se objevují náznaky tematizace tohoto problému a ukázka třetí kategorie nacionalismů pro země, které nejsou západní, ale přesto nezažily přímou koloniální nadvládu.

²³⁴ Zde je zajímavé, že autor nevyužívá práce J. Breuillyho, který, jak jsem popisovala ve druhé kapitole, ve své typologii také srovnává turecký příklad s Čínou a Japonskem.

²³⁵ AKMAN, A.: cit. d., s. 87–8 Dále je rozdělení mocností na koloniální a bez kolonií (jako bylo Rusko nebo Osmanská říše) tematizováno například: BELGE, M.: cit. d., s. 179–192.

²³⁶ AKMAN, A.: cit. d., s. 86

²³⁷ Toto téma řeší detailně také YÖRÜK, Z.: cit. d., s. 309–323.

²³⁸ Detailně AYDIN, S.: cit. d., s. 447–460

4. 4. Klíčová témata

Na závěr bych se pro úplné vykreslení přístupu současných autorů k tureckému nacionalismu ve stručnosti zaměřila na zásadní témata, která se v knize ve větším množství opakují, a proto je můžeme považovat za stěžejní ve vztahu k tureckému nacionalismu, a na celkové shrnutí tematického zaměření, které z knihy vyplývá.

Při komplexním pohledu na zpracování tureckého nacionalismu v knize je evidentní, že autoři převážně využívají institucionální přístup ke studiu nacionalismu. Ve svých příspěvcích kladou důraz hlavně na rovinu oficiálního nacionalismu utvářeného shora, věnují se politickým reformám a vládním programům²³⁹ nebo vlivům elit na vytváření národní identity. Jen v malém množství najdeme v kapitolách skutečné projevy nacionalismu ve společnosti a reálném každodenním životě.²⁴⁰ Přístup k nacionalismu je mezi autory převážně modernistický – založený na představě, že národy jsou produktem specifických společenských a historických podmínek souvisejících s modernizační revolucí (kapitalismus, industrializace, vznik moderní byrokracie apod.).²⁴¹ Pokud se autoři věnují období vzniku národních myšlenek, čímž se zabývala první podkapitola, kladou důraz na proměnu sociopolitických podmínek v pozdní Osmanské říši, případně zdůrazňují význam modernizačních reforem v době kemalismu na skutečný rozvoj turecké národní identity. Mimo to však autoři tento koncept modernismu doplňují v tureckém případě o specifický etnický rozměr, který představuje turecké národní identity od jejích počátků měla. O tom detailněji pojednávaly předchozí podkapitoly. Zaměření na vývoj nacionalismu z oficiálního pohledu elit se ukazuje také na tom, že autoři jen v minimálním rozsahu sledují specifické projevy nacionalismu u jiných sociálních skupin. Ačkoliv se autoři věnují například socialistickému proudu v tureckém nacionalismu, neukazují v tomto ohledu vnímání nacionalismu tureckou dělnickou třídou nebo mládeží. Jedinou výraznější výjimkou je v tomto směru kapitola N. Sirman, která se věnuje spojení tureckého nacionalismu a obrazu turecké ženy.²⁴²

Oficiální proud nacionalismu se tematicky odráží také ve značném důrazu na roli vzdělávání při utváření národní identity. Školství můžeme obecně brát jako jeden ze zásadních nástrojů na ukotvení a rozšíření myšlenek vytvářených shora vzdělanou elitou

²³⁹ Například ALPKAYA, G. T.: "Türk Dış Politikası"nda Milliyetçilik, in: BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): cit. d., s. 155–167

²⁴⁰ Nejzásadnější výjimkou je v tomto směru kapitola ÖZKIRIMLI, U.: *Türkiye'de Gayriresmî ve Popüler Milliyetçilik*, s. 706–717.

²⁴¹ ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism*, s. 72

²⁴² SİRMAN, N.: cit. d., s. 226–244

mezi většinu společnosti. Hlavní pozornost je v tomto ohledu věnována reformnímu přístupu kemalismu.²⁴³ Í. Kaplan, který se ve své kapitole věnuje právě roli ideologie na národní vzdělávání v Turecku, nicméně ukazuje, že v Turecku nemůžeme mluvit o jednotném proudu po celou dobu samostatné republiky. Vedle kemalismu, který kladl důraz na homogenizaci národní kultury a vytvoření silného národního cítění u nové generace,²⁴⁴ se v národním vzdělávání promítaly politické potřeby dalších období – socialistický proud, boj proti komunismu nebo návrat proislámské politiky, vždy však zůstal zachován důraz na atatürkovský princip nacionalismu.²⁴⁵ V souvislosti s rolí vzdělané elity na vytváření kolektivní národní identity se autoři hodně věnují také turecké literární tradici. Jak už jasně vyplývá z podkapitoly věnující se osobnostem, na které dnešní autoři odkazují, role literátů byla pro formování tureckého nacionalismu skutečně významná a například A. Ö. Türkeş ve své kapitole popisuje, že i dnešní turečtí spisovatelé výrazně ovlivňují pohled turecké společnosti na sebe, národnostní menšiny nebo „nepřátele“ Turecka.²⁴⁶ Role národnostních menšin je v souvislosti s tureckým nacionalismem také zásadní téma hned ve dvou ohledech. Tím prvním je role národního uvědomění menšin v Osmanské říši při vzniku tureckého nacionalismu.²⁴⁷ Druhým tématem je vzájemné ovlivňování nacionalismů menšin a tureckého nacionalismu. V tomto ohledu je větší prostor věnován vývoji kurdského a řeckého nacionalismu,²⁴⁸ ale najdeme i kapitolu, která se věnuje specifickým tureckého nacionalismu na Kypru.²⁴⁹

4. 5. Shrnutí závěrů z analýzy

Celková analýza současných přístupů tureckých odborníků k tématu tureckého nacionalismu nám ukazuje, že dnešní autoři stále ve velké míře pokračují v tradičním přístupu ke studiu nacionalismu, ať už jde o zaměření na počátky nacionalismu a spojení s obdobím kemalismu, nebo využívané teoretické přístupy. Z analýzy vyplývá, že turečtí odborníci převážně vycházejí ze západních teorií, ale snaží se ukázat jedinečnost tureckého příkladu. Kniha ukazuje, že doboví turečtí myslitelé vycházeli ze západních zdrojů. Turecký nacionalismus tedy vznikl na západním modelu, ale přetvořil si ho ke

²⁴³ V kapitolách AÇIKEL, F.: cit. d., s. 117–137; KAPLAN, Í.: cit. d., s. 788–799 nebo ALTINAY, A. G. – BORA, T.: cit. d., s. 140–154

²⁴⁴ KAPLAN, Í.: cit. d., s. 790–2

²⁴⁵ KAPLAN, Í.: cit. d., s. 794–798

²⁴⁶ Detailněji TÜRKES A. Ö.: cit. d., s. 811–828

²⁴⁷ To tematizují například kapitoly GEORGEON, F.: cit. d., s. 23–37; AKÇAM, T.: cit. d., s. 53–62 nebo BELGE, M.: cit. d., s. 179–192.

²⁴⁸ BOZARSLAN, H.: cit. d., s. 841–870; YEĞEN, M.: cit. d., s. 880–892; MİLLAS, H.: cit. d., s. 193–201

²⁴⁹ KIZILYÜREK, N.: cit. d., s. 335–344

svému obrazu. U současných autorů můžeme vidět něco podobného – inspirují se západními autory, ale jejich myšlenky reformulují a nově aplikují na turecký příklad. Autoři se nesnaží skutečně aplikovat západní teoretické modely nacionalismu na turecký příklad, nevytváří komparaci s evropskými nacionalismy, ale spíše ukazují znalost západních modelů a pouze sledují vliv myšlenek jiných nacionalismů na turecký nacionalismus. Turecký nacionalismus většina autorů od počátku vidí jako jiný typ, který se nedá s klasickými modely nacionalismu srovnat.

Hlavním smyslem této knihy je pravděpodobně ukázat souhrnně co nejširší pohled na turecký nacionalismus, ačkoliv je v mnoha ohledech pouze shrnutím tradičních přístupů ke studiu. Tomu odpovídá i rozsah tematického zaměření knihy. Nicméně hlavní přínos této publikace do studia tureckého nacionalismu vidím v kapitolách, které problematizují převažující tradiční přístup ke studiu tohoto fenoménu a ukazují možné nové cesty, které jsou často v rozporu s klasickým evropským modelem studia. Zásadním je v tomto ohledu například návrh nového typu nacionalismu, který neodpovídá západnímu ani koloniálnímu modelu, nebo zaměření na projevy nacionalismu u jednotlivých sociálních skupin, jako jsou ženy, popřípadě odklon od studia vzniku tureckého nacionalismu a přenesení pozornosti na projevy nacionalistické ideologie v dnešním každodenním životě.

5. Závěr

Turecký nacionalismus vznikal na pozadí rozpadající se multikulturní říše, která se dlouhodobě potýkala s národním uvědoměním menšinových národů, zejména v oblasti Balkánu, ale i v dalších provinciích. Veškeré snahy o vytvoření národní identity v době Osmanské říše vycházely primárně ze snahy zachovat její celistvost. Proto se v souvislosti se vznikem tureckého nacionalismu musí brát v úvahu ještě myšlenky pan-osmanismu, které vytvářely představu jednotného národa všech obyvatel Osmanské říše, bez ohledu na náboženství nebo etnikum, pan-islamismu, jejichž cíl se již omezoval jen na spojení veškerého muslimského obyvatelstva (ale s vidinou přesahu i do muslimských společností mimo hranice Osmanské říše), a zejména pak pan-turkismu, které dominovaly posledního období Osmanské říše. Jeho cílem bylo spojit veškeré národy, které patřily do turkické jazykové skupiny a spojovala je starověká minulost turkických kmenů ze střední Asie. Tato myšlenka byla podporována zejména řadou turkických intelektuálů, kteří do Osmanské říše uprchli před tlakem Ruska. Skutečně turecké myšlenky, omezené jen na národní stát, najdeme až v době boje za nezávislost mezi roky 1919 a 1923. V té době se také národní uvědomění začalo šířit i mezi prosté obyvatelstvo. Turecký nacionalismus se začal budovat až v době samostatné republiky a je spojen s osobností Mustafy Kemala. Ten ovšem přejímal myšlenky osmanských intelektuálů, a proto jsou za myšlenkové otce turectví považováni osmanští intelektuálové. Tento vývoj však značně komplikuje přístup ke studiu tohoto fenoménu.

Studium nacionalismu je součástí akademického zájmu řady historiků, filozofů a politologů v podstatě od počátku 20. století a k předním oblastem odborného zájmu patří i dnes. Přístup k pojmům národa a nacionalismu se v průběhu tohoto období proměňoval od představy, že národ je součástí přirozené existence lidstva, přes představu spojující existenci národa až s procesem modernizace po pohled na národ jako novou formu dlouhodobě existujících etnických společenství. S tím je spojena také proměna vnímání nacionalismu ve spojitosti s ekonomikou, politikou, kulturou nebo společenskou transformací. Dlouhodobým problémem, který se v dnešní době v rámci teoretické debaty o nacionalismu tematizuje, je zaměření klasických autorů na západní vývoj národa a nacionalismu a chápání tohoto modelu jako univerzalistického. Hlavní protipól k těmto západním představám se rozvíjí v rámci post-koloniálních studií. Analýza klasických přístupů k teorii nacionalismu nám kromě zásadních myšlenek stěžejních autorů ukázala,

že turecký nacionalismus, který je hlavním předmětem této práce, je pro tyto autory problematický. Většina z autorů ho ve svých pracích netematizuje vůbec, nebo jen okrajově jako ilustrační příklad konkrétního prvku, který se v jejich argumentaci objevuje. I autoři, kteří se tureckému příkladu ve svých textech věnují podrobněji, si nejsou jisti, kam ho ve svých typologiích zařadit. Nejviditelněji je zde vidět dilema, zda turecký nacionalismus patří k evropským, nebo k asijským příkladům, jelikož přesně neodpovídá ani jednomu.

Výsledky analýzy přístupů současných odborníků na turecký nacionalismus odpovídají závěrům první části práce. Nejednoznačný vznik tureckého nacionalismu, který se vyvíjel od myšlenky jednotných Osmanů, přes spojení turkických národů až ke skutečně turecké identitě v době vzniku samostatného Turecka, se projevuje i v periodizaci tureckého nacionalismu u dnešních autorů. Někteří autoři vnímají jako turecký nacionalismus až období odpovídající vládě Mustafy Kemala, pro většinu je počátek už v době Osmanské říše, ale ani mezi nimi nenajdeme shodu, kam až počátky tureckého nacionalismu sahají. Kromě toho se zde ukazuje, že i dnešní autoři stále pokračují v tradičním přístupu ke studiu, které se zaměřuje na počátky a ideové základy tureckého nacionalismu a nevěnují se tolik projevům tureckého nacionalismu dnes.

Hlavním tématem této práce byla otázka myšlenkových zdrojů pro dnešní vysvětlení tureckého nacionalismu. Zde jednoznačně vyplývá, že dnešní turečtí odborníci většinou vycházejí z tureckých zdrojů, ať už jde o práce dobových intelektuálů a myslitelů, nebo o pozdější odbornou literaturu na toto téma. Nicméně zároveň ukazují, že se tyto osobnosti ve svých textech výrazně inspirovaly mezi tehdejšími západními mysliteli, ale i orientalisty. Nejednalo se však o plné přejímání západních myšlenek, ale vždy docházelo k jejich reinterpetaci pro osmanské, respektive turecké podmínky. Při využívání teoretických konceptů, ať už jde o teorii nacionalismu, nebo například přístup ke studiu psychologie, autoři využívají převážně evropské klasiky. Mezi teoretiky nacionalismu, kteří byli hlavním předmětem zájmu, převažují B. Anderson, E. J. Hobsbawm a E. Gellner, což odpovídá převaze tradičního přístupu ke studiu nacionalismu. Pokud autoři vysvětlují formování tureckého nacionalismu a myšlenek národní identity, většinou ho určitým způsobem spojují s procesem modernizace, což odpovídá přístupům zmiňovaných evropských autorů. Nicméně přístup k tureckému nacionalismu, jak ho popisují současní autoři, plně neodpovídá teorii žádného z nich. Obecně jsou všechny teorie nacionalismu, ať už západní tradice, nebo post-koloniálních

studií, dnešními tureckými odborníky přijímány kriticky jako nedostatečné pro studium tureckého příkladu. To tak odpovídá problematice, která vyplynula z druhé kapitoly této práce. Navíc se ukazuje, že evropské teoretiky většinou využívají autoři, kteří mají akademické vazby na západní univerzity, a proto jsou západním přístupem více ovlivněni.

Turecký nacionalismus je většinou autory vnímán jako jedinečný, protože nespadá do typologie západních nacionalismů, ale neodpovídá ani nacionalismům s koloniální zkušeností. Autoři se nesnaží provádět detailní komparace tureckého nacionalismu s jinými, pouze ukazují, jak se některé myšlenky z jiných nacionalismů promítly v tureckém příkladu. Jako největší inspiraci pro tehdejší myslitele autoři shodně ukazují francouzské myšlenky odvozené od Velké francouzské revoluce a vytváření národní identity v Německu. Nicméně u obou příkladů ukazují, že tyto myšlenky prošly v tureckém kontextu reinterpetací. Francouzská škola je patrná ve všech oblastech knihy, ať už jde o inspiraci velkou francouzskou revolucí nebo tehdejšími filozofy a sociology, odkazování na současné francouzské akademiky, nebo samotnou přítomnost příspěvků od francouzských odborníků na turecký nacionalismus v analyzované knize.

Ačkoliv se dnešní autoři soustředí převážně na studium počátečního období vývoje, samotný vznik takto rozsáhlého sborníku na toto téma dokazuje, že současní odborníci vnímají nacionalismus jako důležitý prvek současného tureckého, nejen politického, života. Jelikož je práce omezena výhradně na pohled autorů, kteří přispěli do analyzovaného sborníku, nemůžeme zde vyvodit obecnou definici současného akademického přístupu k tureckému nacionalismu, ani jeho myšlenkových zdrojů. Nicméně množství autorů, kteří svými texty přispěli do takto rozsáhlé publikace, nám poskytuje reprezentativní pohled na dnešní stav odborného přístupu ke studiu tureckého nacionalismu v Turecku, a proto zjištěné informace přispívají k pochopení toho, jak je dnes vnímán tento fenomén v Turecku.

Pro přesnější pochopení vlivu tureckého nacionalismu v dnešním Turecku by bylo přínosné sledovat také jeho obraz v politických prohlášeních a mediálních článcích. Nabízí se zde také otázka, jak se tento akademický, případně oficiální politický pohled projevuje v přístupu turecké společnosti k tureckému nacionalismu. Dále bude do budoucna jistě zajímavé sledovat proměnu akademické debaty na toto téma v souvislosti s politickými změnami, kterými Turecko v posledních letech prochází, a s tím spojeným tlakem na akademickou sféru.

6. Seznam použité literatury

6. 1. Pramen

- BORA, T.- GÜLTEKİNGİL, M. (eds.): *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Cilt 4): Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim 2008
- GÖKALP, Z.: *The Principles of Turkism (translated from Turkish by R. Devereux)*, Leiden: E. J. Brill 1968

6.2. Sekundární zdroje

- ALARANTA, T.: *Contemporary Kemalism. From Universal Secular-Humanism To Extreme Turkish Nationalism*, New York & London: Routledge 2014
- ALTINAY, A. G.: *Making Citizens, Making Soldiers: Military Service, Gender and National Identity in Turkey*, disertační práce, Duke University, 2001
- ANDERSON, B.: *Představy společnosti*, Praha: Karolinum 2008
- BERKES, N.: *The Development of Secularism in Turkey*, London: Hurst&Company 1998
- BOZDAĞLIOĞLU, Y.: *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity. A Constructivist Approach*, New York & London: Routledge 2003
- BREUILLY, J.: *Nationalism and the State*, (2nd edition), Manchester: Manchester University Press 1993
- CASIER, E.–JONGERDEN, J. (eds.): *Nationalisms and Politics in Turkey. Political Islam, Kemalism and the Kurdish issue*, New York: Routledge 2011
- CAGAPTAY, S.: *Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey. Who is a Turk?*, London&New York: Routledge 2006
- CHATTERJEE, P.: *Nationalist Thought and the Colonial World. A Derivative Discourse*, (2nd ed.), London: Zed Books 1993
- CHATTERJEE, P.: *The Nations and Its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories*, Princeton: Princeton University Press 1993
- GELLNER, E.: *Encounters With Nationalism*, Oxford: Blackwell 1994
- GELLNER, E.: *Národy a nacionalismus*, Praha: Hřibál 1993
- GEORGEON, F.: *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876–1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt 1986

- HEYD, U.: *Foundations of Turkish Nationalism: The Life and teachings of Ziya Gökalp*, London: Luzac&Co. 1950
- HOBSBAWM, E. J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*, Brno: CDK 2000
- HROCH, M.: *Evropská národní hnutí v 19. století. Společenské předpoklady vzniku novodobých národů*. Praha: Nakladatelství svoboda 1986
- HROCH, M. (ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*, Praha: SLON 2003
- HÜYÜGÜZEL, Ö. F.: *Hüseyin Cahit Yalçın 'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası 1984
- JOHNSON, A. S.: *A Revolutionary Young Ottoman: Ali Suavi (1839–1878)*, Institute of Islamic Studies, Montreal: McGill University 2012
- KADIOĞLU, A., KEYMAN, E. F. (eds.): *Symbiotic Antagonisms. Competing Nationalisms in Turkey*, Salt Lake City: The University of Utah Press 2011
- KEDOURIE, E.: *Nationalism*, London: Hutchinson University Library 1961
- KUSHNER, D.: *The Rise of Turkish Nationalism, 1876-1908*. London: Cass 1977
- LANDAU, J. M.: *Pan-Turkism. From Irredentism to Cooperation*, Hong Kong: Hurst&Co. 1995
- LEWIS, B.: *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford: Oxford University Press 1968
- MANGO, A.: *Atatürk*, London: John Murray 1999
- MAYRING, P.: *Qualitative Content Analysis. Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*. Klagenfurt: 2014
- ÖZKIRIMLI, U.: *Contemporary Debates on Nationalism. A Critical Engagement*, New York: Palgrave Macmillan 2005
- ÖZKIRIMLI, U.: *Milliyetçilik ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, İstanbul: Tesev Yayınları 2008
- ÖZKIRIMLI, U.: *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*, (2nd ed.), New York: Palgrave Macmillan 2010
- PARLA, T.: *The Social and Political Thought of Ziya Gökalp 1876–1924*, Leiden: 1985
- PARLA, T.: *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İstanbul: İletişim Yayınları 1991

- SMITH, A. D.: *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Basil Blackwell 1986
- SMITH, A. D.: *National Identity*, London: Penguin Books 1991
- UZER, U.: *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*, Salt Lake City: The University of Utah Press 2016
- YILDIRIM, E.: *Türkiye’de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus – Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği*, in: *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 28, p. 73-95, Autumn II 2014;
- YUVAL-DAVIS, N.: *Gender and Nation*, Londýn: Sage 1997
- ZÜRCHER, E. J.: *The Unionist Factor (The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement, 1905–1926)*, Leiden: E. J. Brill 1984

6. 3. Internetové zdroje

- AKÇURA, Y.: *Üç Tarz-ı Siyaset (Three Policies, translated from Turkish by D. Thomas)* Online: http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/paksoy-2/cam9.html
- Mehmed Fuat Köprülü. Encyclopaedia Britannica. Online: <https://www.britannica.com/biography/Mehmed-Fuat-Koprulu>
- Panturkismus. Encyclopaedia Britannica. Online: <https://www.britannica.com/topic/Pan-Turkism>
- YURDAKUL, M. E.: *Cenge Giderken*. Online: <http://www.siirleri.org/siir/2060/Cenge+Giderken.html>